

Sosiaalityön Pro Gradu -tutkielma

Vanhempana sukulaislapselle – kokemuksia sukulaissijaisvanhemmuudesta

Pauliina Planting
Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden laitos
Sosiaalityö
Maaliskuu 2019

Itä-Suomen yliopisto

Tiedekunta Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta		Yksikkö Yhteiskuntatieteiden laitos	
Tekijä Pauliina Planting		Ohjaajat Timo Toikko Eine Pakarinen	
Työn nimi Vanhempana sukulaislapselle – kokemuksia sukulaissijaisvanhemmuudesta			
Pääaine Sosiaalityö	Työn laji Pro gradu -tutkielma	Aika Maaliskuu 2019	Sivuja 59 (+ 1 liite)
Tiivistelmä			
<p>Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella sukulaissijaisvanhempien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta. Sukulaissijaisvanhemmuus on vanhempana toimimista huostaanotetulle ja sijoitetulle sukulaislapselle. Lapsen sijoittamista lähiverkostoon tulee arvioida huostaanoton yhteydessä. Tutkimus on laadullinen ja tutkimusaineisto on kerätty kirjoituspyynnön avulla sukulaissijaisvanhemmilta. Pyyntöön vastasi 12 sukulaissijaisvanhempana toimivaa henkilöä. Aineistona olevat kirjoitukset ovat sukulaissijaisvanhempien jäseneltyjä kuvauksia heidän kokemuksistaan. Kirjoitukset kerättiin kirjoituspyyntöjen avulla pääosin sähköisesti. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimustehtävänä on tarkastella, mistä tekijöistä sukulaissijaisvanhemmuuden kokemus muodostuu ja mikä tekee sukulaissijaisvanhemmuudesta erityistä.</p> <p>Tutkimuksen metodologisena viitekehysenä on fenomenologia, jossa kokemusta pyritään ymmärtämään sellaisena kuin se on ja kuvaamaan ilmiö niin, etteivät merkityssuhteet muutu. Tutkijan omien ennakkokäsityksen reflektointi on fenomenologisen tutkimuksen ehto. Fenomenologisen näkökulman mukaan kokemus rakentuu suhteena ja yksilö on suhteessa tilanteeseensa, elämäntilanteeseensa. Kokemusta tarkastellaan elämäntilanteen ulottuvuuksina. Sukulaissijaisvanhemmuudessa ihminen on sekä sukulaisuus- että hoivasuhteessa lapseen. Tämän asetelman voi käsittää yhtenä elämäntilanteen ulottuvuutena. Tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää sukulaissijaisvanhempien kokemuksia.</p> <p>Tutkimuksen perusteella sukulaissijaisvanhemmuuden kokemus rakentuu suhteista, jotka muodostuvat verisiteen kautta. Kokemus rakentuu suhteessa lapseen ja vanhempaan. Sijaisvanhemmuus julkisena hallintotehtävänä velvoittaa yhteistyöhön sosiaalityön kanssa, mikä heijastuu kokemuksissa negatiivisena. Myös lapsen ja vanhemman välinen yhteydenpito nousee esiin ristiriitaisena asiana. Sukulaissijaisvanhemmuuden erityisyys muodostuu sukulaisuuden mukanaan tuomasta tunteiden kirjosta. Sukulaissijaisvanhemmat ovat kiintyneitä ja sitoutuneita huolehtimaan lapsesta, mikä edistää turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista. Toisaalta haasteet yhteydenpidossa voivat olla haitaksi lapselle. Sukulaissijaisvanhemmat kokivat velvollisuudekseen lapsen ottamisen sekä halusivat pitää lapsen suvun piirissä.</p> <p>Sukulaissijaisvanhemmuus näyttäytyy tämän ja aiempien tutkimusten perusteella kompleksisena asiana, jossa julkinen hallintotehtävä ja perheen sisäiset suhteet törmäävät. Tutkimus on lisännyt ymmärrystä sukulaissijaisvanhemmuudesta, sen eduista ja riskitekijöistä. Ennen kaikkea tutkimus muistuttaa sijaisvanhempien huomioimisesta osana lapsen tilannetta.</p>			
Avainsanat lastensuojelu, sukulaissijoitus, sukulaissijaisvanhemmuus, kokemus, fenomenologia			

Faculty Faculty of Social Sciences and Business Studies		Department Social Sciences	
Author Pauliina Planting		Supervisor Timo Toikko Eine Pakarinen	
Title Parenting a child relative – experiences of kinship caregiving			
Main subject Social Work	Level Masters´ s Thesis	Date March 2019	Number of pages 59 (+1 attachment)
<p>Abstract</p> <p>The aim of this study is to explore the experiences of kinship caregivers. Kinship care refers to a situation where the child is taken in custody and placed to live with relatives. The placement of a child in the care of relatives should be evaluated when the child is taken in custody. The research is qualitative and the research material was collected from kinship caregivers with writing requests. The request was answered by 12 kinship caregivers. The writings of the material are the structured descriptions of their experiences. The writings were mainly collected electronically. The material was analyzed by means of material-based content analysis. The purpose of this study is to examine the factors that shape the experience of kinship care and to analyze what makes kinship care special.</p> <p>The methodological frame of this study is phenomenological. In phenomenology experience is aimed to be understood as it is and described in a way that the meanings related to the phenomenon don't change. When doing phenomenological research, the researcher must reflect on his or her own preconceptions concerning the research process and subject at hand. According to the phenomenological point of view, experience is built in a relationship and the individual is in relation to his or her situation. Experience is considered as a dimension of life. In a kinship care relationship the foster parent has a family connection with the child and is in a caring relationship with him or her. Thus kinship care can be understood as shaping one dimension of the life situation. The aim of this research is to gain understanding of the experiences of kinship caregivers.</p> <p>According to this study, the experience of kinship caregivers is based on relationships that are formed through blood relations. Experience is built in relation to the child and the parent. Foster parenting as a public administration obligates cooperation with social work, which is reflected in the experiences as negative. Communication between the child and the parent also arises as a controversial issue. The peculiarity of kinship care is formed by the passion of emotions brought about by affinity. Kinship caregivers are attached and committed to the take care of child, which contributes to the creation of a secure attachment relationship. On the other hand, communication challenges can be detrimental to the child. The kinship caregivers felt obliged to take the child into care and wanted to keep the child in the family.</p> <p>Based on this and previous studies, kinship care appears as a complex matter in which the public administration and family relationships collide. Research has increased understanding of kinship care its benefits and risk factors. Above all, the research reminds us to consider the possibility of kinship care in the situation of the child.</p> <p>Key words Child Protection, Kinship Care, Kinship caregiver, Experience, Phenomenology</p>			

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	3
2.1	PERHEHOIDON ENSISIJAISUUS.....	3
2.2	SUKULAISSIJAISVANHEMMUUS PERHEHOIDON MUOTONA.....	6
2.3	SUKULAISSIJAISVANHEMMUUDEN ERITYISPIIRTEET	8
2.4	KIINTYMYSSUHDEKESKEINEN SIJAISVANHEMMUUS	14
3	TUTKIMUKSEN METODOLOGISET VALINNAT.....	18
3.1	FENOMENOLOGINEN VIITEKEHYS.....	18
3.2	LAADULLINEN SISÄLLÖNANALYYSI	20
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	22
4.1	TUTKIMUSKYSYMYKSET	22
4.2	KERTOMUS TIEDON TUOTTAMISEN TAPANA.....	23
4.3	AINEISTON KUVAUS	25
4.4	AINEISTON ANALYYSIN KUVAUS	26
4.5	TUTKIMUSEETTISET KYSYMYKSET	28
5	TULOKSET.....	30
5.1	SUKULAISSIJAISVANHEMMUUS SITUATIONAALISUUDEN MUOTONA	30
5.2	KOKEMUS MUODOSTUU SUHTEESTA LAPSEEN	32
5.3	KOKEMUS SUHTEESSA LAPSEN VANHEMPAAN	38
5.4	LAPSEN JA VANHEMMAN VÄLINEN SUHDE.....	40
5.5	SOSIAALITYÖN INSTITUTIONAALINEN ULOTTUVUUS.....	42
5.6	YHTEENVETO TULOKSISTA	43
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	47
7	POHDINTA.....	51
	LÄHTEET	54
KUVAT JA TALUKOT		
	TAULUKKO 1. MINKÄLAISIA TUNTEITA OLET KOKENUT?.....	26
	KUVA 1. SUKULAISSIJAISVANHEMMUUDEN SITUAATIO	45
LIITTEET		
	LIITE 1: KIRJOITUSPYYNTÖ.....	60

1 JOHDANTO

Sukulaissijoitus on perhehoidon muoto, jossa sukulaissijaisvanhempi huolehtii huostaanotetun sukulaislapsen päivittäisestä kasvatuksesta ja huolenpidosta. Lapsen lähiverkosto tulee lastensuojelulain 32 §:n mukaisesti kartoittaa ja selvittää lapselle läheisten henkilöiden mahdollisuus ottaa lapsi luokseen. Sijoitus lähiverkostoon tukee aikaisemman tutkimuksen perusteella lapsen positiivisen minäkuvan rakentumista (Mosek & Adler 2001), lisää kuuluvuuden (Hedin 2014) sekä pysyvyyden ja jatkuvuuden tunnetta (Sallnäs, Vinnerljung & Westermark 2004). Etenkin yhteinen tekeminen ja tavalliseen arkeen osallistuminen ovat tärkeitä lapsen kuuluvuuden tunteen kannalta. Sukulaissijoitusten on huomattu kestävän pidempään kuin muiden perhehoidon sijoitusten. Sukulaissijoitusten haasteena aiemman tutkimuksen perusteella on lapsen ja vanhemman yhteydenpitoon liittyvät tekijät sekä ristiriidat sukulaisten välillä (Farmer & Moyers 2008). Sukulaissijaisvanhemmuuden erityisyytenä aiemman tutkimuksen perusteella on lisäksi monenlaiset tunteet ja muuttunut rooli sukulaisesta vanhemmaksi (Backhouse & Graham 2012).

Perhehoitoa ja sukulaissijaisvanhemmuutta on tutkittu Suomessa suhteellisen vähän kansainväliseen tutkimukseen verrattuna. Suomalaiset perhehoidon käytänteet eroavat kansainvälisistä käytännöistä ja suomalaiset sukulaissijaisperheet ovat paremmassa asemassa taloudellisesti ja sosiaalisesti. Suomessa sukulaissijaisvanhemmuutta ovat tutkineet muun muassa Kaisa Vuolukka (2015) sekä Anna-Liisa Koisti-Auer (2008). Perhehoitoa on Ruotsissa tutkinut Gunvor Andersson (2009) sekä Lena Hedin (2014). Tarve sukulaissijaisvanhemmuuden tarkastelulle nousee käytännön kokemuksen ja tutkimustiedon välisestä ristiriidasta sekä tarpeesta ymmärtää sukulaissijaisvanhemmuutta. Lähiverkostosijoituksiin liittyvät haasteet tunnistetaan lastensuojelun sosiaalityössä ja yhdistettynä vähäiseen työntekijäresurssiin sukulaissijoitukset nostavat huolen lapsen edun toteutumisesta. Sijaishuollon tehtävänä on tarjota lapselle korjaavia kiintymyssuhdekokemuksia sekä hellyyttä ja huolenpitoa. Lisäksi lapselle tulee turvata jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet sekä turvallinen kasvuympäristö (Lastensuojelulaki 417/2001, 54 §). Lähiverkostosijoituksissa on tutkimusten perusteella lukuisia etuja lapsen näkökulmasta. Aihetta on tärkeää tutkia, koska sijoitusta lähiverkostoon ja perheeseen korostetaan lainsäädännössä ja sen esitöissä.

Tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää sukulaissijaisvanhempien kokemuksia ja sukulaissijoitusten erityisyyttä, jotta heidän tarpeisiinsa voitaisiin paremmin vastata ja taata siten onnistuneita lapsen edun mukaisia sijoituksia. Tutkimus on laadullinen ja aineisto on kerätty kirjoituspyyntöjen avulla sukulaissijaisvanhemmilta. Kirjoituspyyntöön vastasi 12 sukulaissijaisvanhempaa ja aineisto koostuu heidän kuvauksista sukulaissijaisvanhempana toimimisesta. Olen kiinnostunut sukulaissijaisvanhempien kokemuksista, minkä vuoksi tutkimuksen metodologinen viitekehys rakentuu fenomenologian ympärille. Aineiston analyysitapana on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Tutkimusraportin aluksi käsittelen tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia ja esittelen keskeisimpiä aiempia tutkimuksia. Tarkastelen sukulaissijaisvanhemmuutta perhehoidon muotona sekä kiintymyssuhteen merkitystä perhehoidossa. Tutkimuksen fenomenologista viitekehystä ja laadullista sisällönanalyysiä kuvaan seuraavassa osiossa. Ennen tutkimustuloksia avaan tutkimusprosessin kulkua. Tulososiossa nostan esiin tutkimuksen keskeisimmät tulokset, joiden pohjalta esitän johtopäätökset ja pohdinnan.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Perhehoidon ensisijaisuus

Perhe on perinteisesti nähty yhteiskunnan perusyksikkönä. Perhe ja sen sisältämät läheiset ihmissuhteet ovat merkityksellisiä ihmisille. Se ei kuitenkaan ole pysyvä rakenne vaan perhe muuttuu. Perheen perusajatus on hoivan, resurssien, vastuiden ja velvollisuuksien jakamisessa. (Ritala-Koskinen 2001, 9.) Perhe on siis meille kulttuurisesti tärkeä yksikkö ja myös huostaan otetut lapset sijoitetaan ensisijaisesti perheeseen. Se on lapsen kasvulle, kehitykselle sekä suojelulle luonnollinen ympäristö (Lastensuojelun keskusliitto 2018, 6). Tämän tutkielman viitekehys rakentuu näiden perhehoitoon sijoitettujen lasten ympärille ja edelleen sukulaisperheisiin sijoitettujen lasten ja perheiden kontekstiin.

Ritala-Koskinen (2001, 200) käsittelee väitöskirjassaan perhesuhteita uusioperheessä. Hän käsitteellistää perhettä arki-perheen ja tunne-perheen jaotteluiden avulla. Arki-perheessä kuvautuvat lapsen asumisen rajat, perheen rajat sekä aikuisen ja lapsen välisen suhteen raja. Pelkkä arki-perhe ei kuitenkaan riitä vaan se tarvitsee rinnalleen tunteita. Tunne-perheessä on kyse kuulumisen tunteesta sekä vahvasta sosiaalisesta siteestä. Perhehoidossa ei ole suoranaisesti kyse uusioperheestä, mutta niissä on samoja elementtejä. Molemmissa tapauksissa perhe muuttuu ja siihen tulee uusi jäsen. Lapsen muuttaessa perheeseen tulee perheen muodostaa käsitys lapsen asumisen rajoista, perheen rajoista sekä lapsen ja aikuisen välisestä suhteesta. Pohdittavaksi tulee lapsen ja vanhemman väliset tapaamiset, lapsen arjen rutiinit uudessa perheessä, perheen säännöt ja niiden selvittäminen myös lapselle. Toisaalta sijaisvanhemman tulisi muodostaa lapseen tunnesuhde ja lapselle tulla tunne perheeseen kuulumisesta. Yhteisen perhekulttuurin ja tunne-perheen syntyminen vaatii kuitenkin aikaa, jotta tunteet syntyvät (emt., 200).

Ritala-Koskinen (2001, 58-60) kuvaa vanhemmuutta biologisen, juridisen, sosiaalisen ja psykologisen jaottelun kautta. Vuorovaikutussuhteen biologinen ulottuvuus kuvaa lapsen biologista vanhemmuutta ja juridinen lain mukaan määrittynyttä vanhemmuutta. Biologinen ulottuvuus on pysyvää, mutta juridinen vanhemmuus voi muodostua myös oheishuoltajuuden kautta. Sosiaalisesti vanhemmuudeksi hän mieltää arjen konkreettisen toiminnan ja huolenpidon, jolla vanhempi toteuttaa huolenpitovelvoitteitaan. Sosiaalinen ulottuvuus muodostuu vuorovaikutuksessa lapseen, joka ottaa huolenpitoa vastaan. Psykologisessa vanhemmuudessa on taas

kyse lapsen ja vanhemman välisestä tunnesuhteesta ja siitä, kenet lapsi kokee vanhemmakseen. Mirjam Araneva (2018, 40) kuvaa sosiaalisen vanhemmuuden muodostuvan arjessa ja sosiaalinen vanhemmuus voi vuorovaikutuksen, kiintymyssuhteen ja luottamuksen kautta muuttua psykologiseksi vanhemmuudeksi. Sosiaalinen ja psykologinen ulottuvuus ei välttämättä ole sidottuja biologiaan vaan sosiaalisia ja psykologisia suhteita voi syntyä esimerkiksi lapsen muuttaessa sijais- tai adoptioperheeseen. Lapsen ja perheen aikuisen välille alkaa rakentua suhde ja ratkaistavaksi tulee, hyväksyykö lapsi uuden aikuisen huolenpidon, säilyykö psykologinen suhde biologiseen vanhempaan, tai syntyykö psykologista sidettä uuteen aikuiseen. Kysymys on siis siitä, muodostuuko lapsen ja sijaisvanhemman välille sosiaalista ja psykologista yhteyttä. (Ritala-Koskinen 2001, 58-60.) Sijaisvanhempi on usein aluksi lapselle huolta pitävä sosiaalinen vanhempi, mutta sijaishuolto tarjoaa edellytykset myös psykologisen vanhemmuuden syntymiselle (Araneva 2018, 41).

Perhehoidon tavoitteena on tarjota mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon sekä läheisiin ihmissuhteisiin. Perhehoidossa voidaan hoitaa sijoitettuja lapsia ja nuoria sekä vammaisia, vanhuk- sia ja pitkäaikaissairaita. Perhehoidon tavoitteena on turvata lapsen oikeus pysyviin ihmissuhteisiin sekä asumisoloihin. (HE 256/2014, 1§.) Hyvän lapsuuden mukaiseen kodinomaisuuteen ja perhesuhteisiin pyritään vastaamaan sijoittamalla lapsi ensisijaisesti perheeseen (Pösö 2015, 17,19). Laitoshoidon osuutta sijoituksista on pyritty vähentämään ja lisäämään perhehoitoa sijoitusmuotona (HE 256/2014, 1§). Huostassa oli vuoden 2017 viimeisenä päivänä 8 962 lasta, joista 56 % oli sijoitettuna perhehoitoon. Näistä lapsista 13 % (678) oli sijoitettuna sukulais- tai läheisperheeseen. Perhehoidon ensisijaisuus näkyy tilastoissa, sillä perhehoitoon sijoitettujen lasten määrä on kasvanut. Vuoden 2011 lopussa 49 % oli sijoitettuna perheeseen ja vuoden 2017 lopussa osuus oli 56 %. (THL 2018.) Sijoitettavat lapset ovat iästään riippuen eläneet epävakaissa kasvuolosuhteissa usein pitkään ja lasten ongelmat ovat moninaistuneet. Heillä on usein masentuneisuutta, itsetunnon ongelmia, uhmaa sekä erinäisiä käytöshäiriöitä. (Sinkkonen 2015, 148-149.) Sijoituksessa tulee kiinnittää huomiota traumatisoituneen lapsen tarpeisiin sekä vanhempien tarvitsemaan psykososiaaliseen tukeen (Rafeedie ym. 2019, 15). Perhehoito tarjoaa lapselle hyvän mahdollisuuden korjaaviin kiintymyssuhteisiin (Sinkkonen 2015, 156).

Perhehoidon, sijaisperheen, perhehoitajien ja sijaisvanhempien käsitteitä käytetään rinnakkain kirjallisuudessa sekä käytännön työssä (esim. Sinkkonen 2015, 157). Käytän tässä perhehoidon ja sijaisperheen käsitteitä rinnakkain, mutta puhun sijaisvanhemmuudesta perhehoitajien si- jaan. Araneva (2018, 59) huomauttaa, että perhehoidon yleisesti käytössä olevia sijais-alkuisia

käsitteitä ei käytetä lakiteksteissä arvoväritteisyyden vuoksi. Käsitteet saattavat aiheuttaa kokemuksen syrjään jäämisestä lapsen vanhemmalle. Tästä syystä käytännön työssä suositaan usein perhehoitajien käsitettä, mutta koska olen kiinnostunut lasta hoitavien aikuisten vanhemmuuden kokemuksesta, käytän sijaisvanhemmuuden käsitettä. Valinta korostaa sijaisvanhempien merkitystä lapsen turvallisen kasvun kannalta. Kansainvälisissä tutkimuksissa sijoitusta sukuun tai ystäville kutsutaan termillä ”kinship care” tai ”kin care”. Farmer ja Moyers (2008, 14) määrittelevät käsitteen ”kinship care” tarkoittavan sijoitusta sukulaisen, kuten isovanhemman, tädin tai enon luokse tai sijoitusta lapsen tai vanhemman ystävälle, kuten kummeille tai äiti- tai isäpuolelle. Käytän rinnakkain sukulaissijaisvanhemmuuden sekä läheissijaisvanhemmuuden käsitteitä tarkoittaen lapsen sijoitusta sukulaisilleen tai muuhun lähiverkostoon.

Sijoitus ja huostaanotto ovat väliaikaisia ja voimassa toistaiseksi. Huostassa pito voidaan kuitenkin lopettaa vain silloin kun se on lapsen edun mukaista ja lopettamisessa tulee arvioida muun muassa lapsen kiintymyssuhdetta sijaishuoltoon antavaan eli esimerkiksi sijaisvanhempaan. (Lastensuojelulaki 417/2001, 47§.) Sijoitusta sekä huostaanottoa toteutettaessa ovat Sinkkosen (2015, 148) mukaan keskeisessä asemassa lapsen lisäksi myös vanhemmat, sosiaalityöntekijä sekä sijoituspaikan aikuiset. Sijoitusprosessia määrittävät vanhemman tarpeet ja oikeudet sekä keskeisenä lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön ja lapsen emotionaaliset tarpeet. Vanhemman ja lapsen tarpeet saattavat olla keskenään ristiriitaisia, jolloin lapsen edun tulisi mennä aikuisen edun edelle. (Rafeedie ym. 2019, 15.) Yhteistyö vanhempien ja sijaisperheen välillä on keskeistä sijoituksen onnistumisen kannalta (Andersson 2009, 14). Sijaisvanhempien tehtävänä on huolehtia lapsen huollosta. Lapsen huolto määritellään lapsenhuoltolain 1 §:n mukaan tarkoittamaan lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä myönteisten ihmissuhteiden turvaamista. Lain mukaan huoltoon kuuluu huolenpito, valvonta, turvallinen kasvuympäristö, ymmärrys ja hellyys. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee taas järjestää sekä lapselle, sijaisvanhemmille, lapsen huoltajille, että vanhemmille tukea sijaishuolon aikana (Araneva 2018, 50).

Sijoitusten tulisi olla huostaanoton väliaikaisuudesta huolimatta mahdollisimman pysyviä, eikä vaihdoksia sijaishuoltopaikkojen välillä olisi hyvä tulla. Sijoituksen keskeytyminen merkitsee lapselle uutta hylkäämiskokemusta (Sinkkonen 2015, 149). Lapsen kannalta olisi ensiarvoisen tärkeää, että vanhemmat antaisivat lapselle luvan kiinnittyä uuteen perheeseen ja tukisivat sijoitusta (Sinkkonen 2015, 155). Sijaisvanhemmista voi tulla lapselle merkityksellisiä ja van-

hemman tulee antaa lapsen rakentaa suhdetta sijaisperheeseen (Chateauneuf, Turcotte & Drapeau 2018, 77). Tämän lisäksi sijaisvanhempien tulee olla valmiita sitoutumaan lapseen (Sinkkonen 2015, 155). Sijaisvanhempien ja lapsen vanhempien väliseen suhteeseen vaikuttaa yhteydenpidon tiiviys, vanhemman persoonallisuus sekä sijaisvanhempien asenne. Hyvän suhteen ylläpitäminen vaatii joustoa sekä sijaisvanhemmilta että lapsen vanhemmilta. Toisen arvostelua tulee välttää ja hyväksyä, että lapsi altistuu erilaisille arvoille ja elämäntavoille vanhempiensa tapaamisissa. (Chateauneuf, Turcotte & Drapeau 2018, 77.)

Andersson (2001) tutki sijaisvanhemmaksi ryhtymisen motiiveja. Sijaisvanhemmiksi ryhtyivät sukulaiset, jotka kokivat velvollisuudekseen lapsesta huolehtimisen sekä pariskunnat, jotka halusivat lapsen, mutta eivät pystyneet saamaan lasta omin avuin. Sijaisvanhemmiksi ryhtyivät lisäksi perheet, joissa oli omia lapsia ja joissa perheen äiti halusi jäädä oman lapsensa ohella kotiin huolehtimaan sijaislapsesta. Myös perheet, jotka halusivat täyttää aikuisten lasten jättämän aukon, ryhtyivät sijaisvanhemmiksi. (emt., 245.) Sukulaissijaisvanhemmuuden motiiveina olivat taas kiintymys lapseen, suvun koossa pitäminen sekä vanhempien auttaminen. Suvun koossa pitäminen sisälsi velvollisuuden tunteen sekä halun pitää lapsi suvussa. Ulkopuolisilla tekijöillä, kuten sijaishuoltopaikkojen puutteella tai negatiivisella suhtautumisella muita sijaishuoltopaikkoja kohtaan ei ollut merkitystä. (Koisti-Auer 2008, 71). Andersson (2001, 246) peräänkuuluttaa sijaisvanhempien ja sijaisperheiden tiedon kartuttamista, jotta voidaan paremmin vastata avun, tuen ja valvonnan tarpeisiin sekä estää hoivan katkeamista.

2.2 Sukulaissijaisvanhemmuus perhehoidon muotona

Sukulaissijaisvanhemmuuden termi koostuu sekä sijaisvanhemmuuden että sukulaisuuden käsitteistä. Sijaisvanhemmuudelle rinnakkaisena käsitteenä käytetään perhehoitoa. Lastensuojelulain 50 §:n mukaisesti lasta sijoitettaessa kodin ulkopuolelle perhehoito on ensisijaista laitoshoitoon nähden. Tämän lisäksi lastensuojelulain 32 §:n mukaan tulee arvioida sukulaisten ja muiden lapselle läheisten ihmisten mahdollisuutta ottaa lapsi asumaan sekä perustella, mikäli kartoitusta ei ole tehty. Mikäli lapsen läheisverkostosta löytyy sopiva henkilö, joka voi ottaa lapsen, tulee ensisijaisesti huostaanoton sijaan hakea lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa määräystä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) nojalla. Sijoitus lähiverkostoon voidaan tehdä myös huostaanottopäätöksellä esimerkiksi silloin kun lapsen vanhempi vastustaa sijoitusta lähiverkostoon. (HE 256/2014.)

Sukulaissijaisvanhemmuutta on tutkittu kansainvälisesti ja myös Suomessa tutkimusta on alettu viime vuosina tehdä. Suomessa tutkimus sukulaissijaisvanhemmuudesta on kuitenkin edelleen vähäistä (Vuolukka 2015, 2). Suomessa sukulaissijaisvanhemmuudesta ja sukulaissijoituksista on tehty muun muassa ammatillisia lisensiaatintöitä (kts. Vuolukka 2015) sekä tutkimusartikkeleita (kts. Kallinen 2017). Perhehoitoa on Suomessa tutkittu suhteellisen vähän kansainväliseen tutkimukseen verrattuna. Valkonen (2008, 99) huomauttaa, että suomalaiset perhehoidon käytänteet eroavat muista maista ainakin suhteessa perheen yhdistämisen tavoitteeseen ja pohtii, ovatko kansainväliset tutkimukset siirrettävissä Suomeen. Perhehoitoa ja sijaisvanhemmuutta on tutkittu sukulaissijoituksia enemmän. Esimerkiksi Hirn (2015) tarkasteli Pro gradu -tutkielmassaan korjaavien kokemusten ilmenemistä sijaisperheissä kiintymyssuhdeterian pohjalta ja Hämäläinen (2012) tutki väitöskirjassaan perhehoitoa lapsen näkökulmasta. Tutkimusta, joissa sukulaissijaisvanhemmuutta tutkittaisiin nimenomaisesti kiintymyssuhteen näkökulmasta, on vähän. Toisaalta kiintymykselle rinnakkaisia käsitteitä, kuten sidoksellisuutta ja perhesuhteiden neuvoteltavuutta on käytetty muun muassa Hämäläisen (2012) ja Kallisen (2017) tutkimuksissa.

Kati Hämäläinen (2012) on tutkinut väitöskirjassaan perhehoitoon sijoitettujen lasten antamia merkityksiä kodilleen ja perhesuhteilleen. Hämäläinen tutki merkityksiä sidoksellisuuden, verisiteiden ja perhesuhteiden neuvoteltavuuden kautta. Käsitteissä on sukulaissijaisvanhemmuuteen ja kiintymykseen liittyviä yhtäläisyyksiä: kiintymyksessä ja sidoksellisuudessa on molemmissa kyse vuorovaikutuksesta, verisiteet liittyvät taas olennaisesti sukulaisuuteen pohjautuvaan sijaisvanhemmuuteen ja perhesuhteiden neuvoteltavuus koskettaa lasta, joka asuu muualla kuin vanhempiansa kanssa. Hämäläinen kuvaa väitöskirjassaan ihmisen sidoksellisuutta muihin ihmisiin. Hämäläinen pohjaa mielteensä sosiologi Norbert Eliasin ajatuksiin. Tutkittaessa lasten sekä aikuisten perhesuhteita tulee huomioida ihmisten sidoksellisuus toisiin. Yksilöä voidaan ymmärtää vain vuorovaikutussuhteiden kautta eli suhteessa toisiin ihmisiin. (Hämäläinen 2012, 35-36.)

Kati Kallinen (2017) on tutkinut sukulaisilleen sijoitettujen lasten antamia merkityksiä kodille ja perhesuhteille. Kallisen tutkimuksessa on paljon yhtäläisyyksiä Hämäläisen tutkimuksiin: molemmat ovat jäsentäneet tuloksiaan perhesuhteiden neuvoteltavuuden kautta ja molempien näkökulmana on ollut lapset. Kallinen tutki lasten näkemyksiä 14 sukulaiselle sijoitetun lapsen haastatteluiden, verkostokarttojen ja päiväkirjojen avulla. Myönteisinä merkityksinä nousi

esiin pysyvyys, jatkuvuus sekä turvallisuus (emt., 213). Siirtyminen sukulaisperheeseen oli lasten mukaan ollut helppoa, koska perhe oli tuttu. (emt., 212.) Tutkimuksessa lapset kokivat sukulaisperheen turvalliseksi, koska aikuisten välillä ei ollut samanlaisia riitoja kuin kotona eikä sukulaisperheessä käytetty päihteitä. Myös säännöt toivat lapsille turvallisuuden tunnetta. Toisaalta Kallinen huomasi lasten antavan sijoitukselle myös ristiriitaisia merkityksiä. Lapset toivoivat palaamista vanhempien luokse, mikä rikkoi pysyvyyden ja jatkuvuuden kokemusta. (emt., 216.)

Kaisa Vuolukka (2015) on tutkinut ammatillisessa lisensiaatintyössään sukulaissijaisvanhemmuuden erityisyyttä perhehoidossa. Vuolukka on tarkastellut lisensiaatintyössään sukulaissijaisvanhempien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta, sen vahvuuksia ja heikkouksia sekä jäsentänyt sukulaissijaisvanhemmuutta positoiden kautta. Vuolukan työssä yhtäläistä omaan tutkielmaani on lapsen tarpeiden tarkastelu, sukulaisuuden tarkastelu osana sijaishuoltoa sekä fenomenologinen lähestymistapa. Vuolukka (2015, 104-106) jäsentää sukulaissijaisvanhemmuutta kolmen sukulaissijaisvanhemmuuden position kautta. Sijaisvanhemmuuteen ryhtyneille sijoitus ja position muutos sukulaisestä huolenpitäjäksi oli tullut yllättäen. He olivat ryhtyneet sijaisvanhemmiksi, koska olivat halunneet auttaa lasta ja vanhempaa. Toisen ryhmän muodostivat lapsen arjen huolenpitäjät. Heillä suhde lapseen oli muodostunut jo ennen sijoitusta, sillä he olivat usein hoitaneet lasta aiemmin. Motivaatio sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen olivat rakkaus sekä kiintymys lapseen. Viimeisen ryhmän Vuolukan aineistossa muodostivat yhteydenpidon rajoittajat, jotka suhtautuivat aiemmista positioista poiketen kielteisesti lapsen ja vanhemman yhteydenpitoon. Vuolukka nostaa sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteiksi sukulaissijaisvanhemmuuden tunteet sekä yhteisen historian lapsen ja vanhemman kanssa (emt., 107).

2.3 Sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteet

Lapsen etu tutkimuksen valossa

Lastensuojelun keskeisenä periaatteena on lapsen edun turvaaminen. Lapsen etua korostetaan lainsäädännössä ja sitä tulee arvioida kaikissa lastensuojelun toimenpiteissä. Lapsen edun arvioinnin pohjana tulee käyttää lapsenhuoltolain 1 §:n mukaisia asioita. (HE 252/2006.) Lapsen

etuun vedotaan monenlaisissa päätöksissä siitä huolimatta, että lapsen edun määrittely on vaikeaa (Wayne 2008, 34, 38). Mayall (2000, 245) väittää, että työntekijät määrittävät lapsen etua helposti aikuislähtöisesti, mikä kieltää lapsen oikeudet sekä oikeuden osallisuuteen. Lapsen osallisuus ja mahdollisuus tulla kuulluksi pyritään turvaamaan lainsäädännössä. Tätä korostetaan muun muassa lastensuojelulain 5 §:ssä. Lapsen etua ja oikeuksia määritellään YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa. Sopimuksen 20 artiklan mukaan lapsella, joka ei voi asua perheessään on oikeus erityiseen suojeluun sekä arvioitaessa sijaishuoltopaikkaa tulee kiinnittää huomiota jatkuvuuteen lapsen kasvatuksessa sekä kulttuuriseen, uskonnolliseen ja etniseen taustaan. Araneva (2018, 42) huomauttaa, että 20 artikla ohjaa sijoittamaan lapsen entuudestaan tuttuun perheeseen. Lapsen edun määrittely on laaja ja moninainen kysymys. Tässä yhteydessä viitataan lapsen etuun lyhyesti osana lainsäädäntöä ja lastensuojelun yleisiä periaatteita.

Ruotsissa Lena Hedin (2014, 165-166) on tutkinut perhehoitoon sijoitettujen nuorten kuulumisen tunnetta. Nuoret olivat sijoitettuina sukulaisperheisiin, lähiverkostoon sekä sijaisperheisiin. Tutkimus käsittelee nuorten ihmissuhteita, tunteita ja jokapäiväistä vuorovaikutusta sijaisperheessä. Seurantatutkimuksessaan Hedin haastatteli ensimmäisellä kerralla 17 nuorta ja vuoden päästä 15 nuorta. Haastattelut käsitelivät jokapäiväistä elämää: sääntöjä, rutiineja, tunteita, ihmissuhteita sekä tulevaisuuden ajatuksia. Hedinin tutkimus osoittaa, että arki ja yhteinen tekeminen on ratkaisevaa sijoitetun nuoren hyvinvoinnin kannalta. Hänen mukaansa on hyvin tärkeää, että sijaisperhe on valmis ottamaan nuoren mukaansa yhteiseen tekemiseen ja perhekulttuuriin ja on avoin lapsen vanhempia kohtaan. Yhteisen tekemisen puute voi taas olla merkki heikentyneistä sosiaalisista suhteista lapsen ja sijaisvanhempien välillä. (Hedin 2014, 173) Hedin huomasi, että sukulaisperheissä olleilla nuorilla oli vahvin perheeseen kuulumisen kokemus (Hedin 2014, 172).

Israelissa tehdyn tutkimuksen mukaan nuorilla tytöillä, jotka olivat kasvaneet sukulaisperheissä, oli positiivisempi minäkuva kuin ei-sukulaisperheissä kasvaneilla. Mosek ja Adler vertasivat sukulaisperheissä kasvaneiden nuorten tyttöjen minäkuva ja hyvinvointia vieraassa perheissä kasvaneisiin nuoriin. Tutkimuksen mukaan pysyvyyden ja jatkuvuuden tunne oli yhteydessä hyvään itsetuntoon. Nuoret olivat ajellehtineet vähemmän sijoituspaikasta toiseen ja heillä oli tunne siitä, että side sukulaissijaisperheeseen kestää myös tulevaisuudessa. Nuoret olivat läheisempiä sijaisperheeseensä ja ristiriitoja vanhempien ja sijaisperheen välillä oli vähemmän. (Mosek & Adler 2001, 158)

Kansainvälisissä tutkimuksissa on huomattu, että sijoitukset lapsen lähiverkoston kestävämpiin (esim. Farmer 2010, 441-442). Myös aikaisemmassa tutkimuksessa on huomattu, että sukulaissijaisvanhemmat olivat muita sijaisvanhempia sitoutuneempia lapseen (Farmer & Moyers 2008, 74). Sukulaissuhteiden jatkuminen on keskeisin lähiverkostosijoitusten etu tarjoten hyvän tukiverkoston. Yhteydenpito sisaruksiin ja muuhun sukuun on hyödyllistä silloin kun lapsi on sijoitettu lähiverkoston, sillä lapselle tärkeiden ihmissuhteiden ylläpitäminen ja tukeminen edistävät lapsen hyvinvointia sekä kasvua hyvään aikuisuuteen. (Király & Humphreys 2016, 238.) Sallnäs, Vinnerljung ja Westermarck (2004, 150) huomasivat tutkiessaan Ruotsissa nuorten sijoitusten katkeamisia, että vähiten sijoitusten katkeamisia tapahtui sukulaisperheisiin tehdyissä sijoituksissa. Sijoitus sukulaisperheeseen oli vahva suojaava tekijä ja sukulaissuhteet edistivät sijaisvanhemman jaksamista. Toisaalta Chateauneuf kumppaneineen (2018, 77) huomasi tutkimuksessaan, että sukulaissijaisvanhempien ja lapsen vanhempien välille tulee herkemmin jännitteitä ja ristiriitoja kuin ei sukua olevien sijaisvanhempien ja vanhempien välille. Kompensoidakseen jännitteiden negatiivisia vaikutuksia, sukulaissijaisvanhemmat pyrkivät asettamaan lapsen edun ja hyvinvoinnin edelle. Tämä auttoi sukulaissijaisvanhempia hankalassa asemassaan sekä oikeutti lapsen vanhempiin liittyvät ratkaisut.

Aiemman tutkimuksen perusteella voidaan siis sanoa, että sukulaissijoituksen etuina lapsen kannalta ovat positiivinen vaikutus minäkuvaan sekä kokemus perheeseen kuulumisesta. Lisäksi etuina ovat kokemus sijoituksen pysyvyydestä ja jatkuvuudesta myös tulevaisuudessa sekä yhteydenpito ja suhteiden säilyminen läheisiin ihmisiin. Sukulaissijoitusten on huomattu kestävämpiin ja sijoitusten katkeamisia tapahtuu vähemmän. Tutkimusten perusteella näyttää siltä, että sijoitukset lapsen läheisperheisiin vastaavat hyvin YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 20 artiklan kohtaan lapsen oikeudesta jatkuvuuteen.

Tunteet ja ihmissuhteet

Sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyy monenlaisia tunteita. Sijaisvanhemman tulisi suhtautua lapsen kumpaankin vanhempaan neutraalisti. Suhde vanhempiin ja muuhun sukuun saattaa olla ristiriitainen ja heijastua sijaishuollon toteuttamiseen negatiivisesti. Tunteet eivät sovi yhteen perhehoitajan julkiseen hallintotehtävään kuuluvien vaatimusten kanssa. Ihmissuhteiden toimivuus onkin merkittävä tekijä lapsen edun toteutumisen kannalta. (Araneva 2018, 93.) Suku-

laissijaisvanhempien tilanne eroaa usein muista sijaisvanhemmista. Sukulaissijaisvanhemmuus ei ole toivottu asia, vaan siihen ryhdytään, koska halutaan auttaa lasta, kuten Koisti-Auer (2008, 72) toteaa.

Sukulaissijaisvanhemmaksi ryhtyminen tapahtuu usein yllättäen ja nostattaa erilaisia tunteita. Farmer ja Moyer huomasivat laajassa Britanniaan sijoittuvassa tutkimuksessaan, että sijaisvanhemmat luopuivat esimerkiksi työpaikasta tai eläkepäivistä lapsen vuoksi. Isovanhemmat kokivat luopuneensa isovanhemman roolista joutuessaan rajoja asettavan vanhemman rooliin. He myös kokivat luopuneensa ystävyysuhteistaan, sosiaalisista aktiviteeteista sekä lomista. Sukulaissijaisvanhempien korkeampi ikä saattoi aiheuttaa ulkopuolisuuden kokemusta, koska he eivät olisi voineet olla lapsen vanhempia ikänsä vuoksi. Lapsesta huolehtiminen koettiin rasakana oman vanhuuden takia tai siksi, että sukulaissijaisvanhemmat olivat lapsen lisäksi vastuussa myös omista vanhemmistaan. (Farmer & Moyers 2008, 186.)

Myös suomalaisessa tutkimuksessa Koisti-Auer (2008, 52) huomasi sukulaissijaisvanhempien iän olevan kohtalaisen korkea. Tutkimuksen 135 isovanhemmasta kolmasosa oli yli 60-vuotiaita. Backhouse ja Graham (2012, 310) huomasivat tutkiessaan isovanhempien kokemuksia vanhemmuuden roolista, että isovanhemmat kokivat oman fyysisen kuntonsa lapsen kannalta negatiivisena ja kantoivat huolta siitä, että lapsi jää jostakin paitsi. Isovanhemmille, jotka olivat lapsesta vastuussa, stressiä ja kuormitusta aiheuttivat taloudellisen tuen puute, ristiriidat lapsen vanhemman tai muiden perheenjäsenten kanssa, lapsen sosiaaliset, emotionaaliset tai käytösongelmat sekä oman lapsen huumeiden käyttö (Dunne & Kettler 2008, 342).

Isovanhemmat olivat huolissaan myös siitä, miten kaltoinkohtelu on vaikuttanut lapsen terveyteen. He huolehtivat lapsen tulevaisuudesta, siitä pystyvätkö tarjoamaan lapselle hyvän koulutuksen ja kasvun sekä siitä, mitä tapahtuisi, jos he eivät enää pystyisi huolehtimaan lapsesta. (Backhouse & Graham 2012, 310.) Isovanhemmat, jotka huolehtivat lapsenlapsestaan, kokivat merkittävästi enemmän stressiä, ahdistusta ja masennusta kuin ne isovanhemmat, joilla ei ollut kasvatusvastuuta lapsesta. Sijaisvanhempana toimivat isovanhemmat kuvasivat heidän psyykkisen vointinsa parantuneen heidän sopeutuessaan vanhemmuuden rooliin sekä lapsenlapsen haasteellisen käytöksen vähentyessä. Haasteellisen käytöksen vähentyminen yhdistettiin turvalliseen, ennakoitavaan ja rakastavaan kotiin sekä arkeen. (Dunne & Kettler 2008, 343.) Kaiken kaikkiaan aiemmassa tutkimuksessa on huomattu, että sukulaissijaisvanhemmat käsittele-

vät paljon omia tunteitaan sekä muuttunutta roolia isovanhemmasta vanhemmaksi. Isovanhemmuuden roolin sekä arvostetun sosiaalisen aseman menetys aiheutti isovanhemmissa surun sekä pettymyksen tunteita yhtäaikaaisesti positiivisten huomioiden ohella. He tasapainoilivat isovanhemmuuden sekä vanhemmuuden roolien välillä. (Backhouse & Graham 2012, 311.)

Yhteydenpito

Yhteydenpito lapsen ja vanhemman välillä nousee laajasti esiin sijaishuoltoa käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Andersson 2009 ja Hedin 2014). Yhteydenpidon vanhempiin sekä muuhun sukuun on huomattu kuormittavan isovanhempia ja aiheuttavan ristiriitaisia tunteita. Jännitteiset välit lapsen vanhempien ja muun suvun kanssa tekivät lapsesta huolehtimisesta vaikeampaa. Toisaalta sen näkeminen, että lapsi voi hyvin, tuotti sukulaissijaisvanhemmille hyvää oloa. (Farmer & Moyers 2008, 187.) Yhteydenpito vanhempiin on lapselle hyvin merkityksellistä ja lapset mieltävät vanhemmat sekä sisarukset läheisimmäksi itselleen (Hedin 2014, 171). Sukulaissijaisvanhemmillä oli muita sijaisvanhempia enemmän vaikeuksia lapsen vanhempien tai muun suvun kanssa. Sukulaisperheisiin sijoitetut lapset olivat enemmän yhteydessä muuhun sukuun, etenkin täteihin, enoihin ja serkkuihin. Myös yhteydenpito vanhempiin oli tiiviimpää. (Farmer & Moyers 2008, 74.)

Kiraly ja Humphreys (2016) tutkivat sijoitetun lapsen yhteydenpitoa sukuunsa sijaisvanhemman näkökulmasta sekä tukitoimia, jotka auttaisivat yhteydenpidossa. Lapsen sijoittaminen lähiverkostoon (Wider family) sisälsi enemmän etuja kuin lapsen sijoittaminen suvun ulkopuolelle. Suvun aikuisten tuki loi turvallisen alustan sekä kuulumisen tunteen. Yhteydenpito vanhempiin osoittautui usein haitalliseksi lapselle, mutta yhteys sukuun oli sen sijaan positiivista ja tukevaa (Kiraly & Humphreys 2016, 228.) Yhteydenpito vanhempiin on lapsille tärkeää, mutta se voi myös uhata lasten hyvinvointia ja turvallisuutta. Jotta tapaamiset olisivat hyödyllisiä ja turvallisia lapselle, tarvitaan laaja-alaista tukea sekä vanhemmille ja sijaisvanhemmille että lapselle. (Kiraly & Humphreys 2016, 238)

Avun ja tuen merkittävyys

Kansainvälisissä tutkimuksissa korostetaan avun ja tuen tärkeyttä sukulaissijoituksissa (esim. Chateaneuf, Turcotte & Drapeau 2018, 77). Myös Belskyn vanhemmuuden mallin mukaan ympäristö vaikuttaa vanhemmuuteen suoraan tai epäsuorasti vanhemmuuden hyvinvoinnin

kautta. Kaikenlainen tuki vaikuttaa positiivisesti psyykkiseen hyvinvointiin ja erityisesti vanhempien mielenterveyteen, ja siten myös vanhemmuuden prosessiin (Belsky 1984, 86). Isovanhempien oli vaikeaa selviytyä lapsen vaikean käytöksen sekä omien tunteiden kanssa, jotka aiheutuivat tilanteista, joiden vuoksi lapsi oli muuttanut sukulaisperheeseen (Farmer & Moyers 2008, 74). Farmer ja Moyers (2008) huomasivat, että läheissijaisvanhemmat kokivat lapsesta huolehtimisen olevan haastavampaa kuin omista lapsista huolehtimisen. Tämä johtui osittain vastaajien korkeammasta iästä, mutta myös siitä, että sijoitetuilla lapsilla on usein sekä käytösettä tunnetason ongelmia. Läheissijaisvanhemmilla oli huolena se, että lapsi ajautuu samantyyppisiin ongelmiin kuin lapsen vanhemmat, kuten käyttämään huumeita. (Farmer & Moyers 2008, 148.)

Kansainvälisessä tutkimuksessa näkyy isovanhempien heikompi asema muihin sijaisvanhempiin verrattuna. Sukulaissijaisvanhemmat kaipasivat enemmän apua lapsen haastavan käytöksen kanssa. He toivoivat enemmän sosiaalityöntekijän tukea sekä palveluita lapselle. (Farmer & Moyers 2008, 159.) Koisti-Auer pyrki (2008, 7) tutkimuksessaan selvittämään vastaako kansainvälisen tutkimuksen luoma kuva sosiaalisesti ja taloudellisesti heikossa asemassa olevista sukulaissijaisvanhemmista suomalaisia sukulaissijaisvanhempia. Tutkimuksen sijaisvanhempien taloudellinen tilanne vaikutti vakaalta, eivätkä sukulaisperheet poikenneet merkittävästi suomalaisten lapsiperheiden tilanteesta (emt., 60).

Isovanhemmat kokivat usein pettymystä sekä turhautumista siitä, että eivät saaneet riittävästi sosiaalista ja taloudellista tukea (Backhouse & Graham 2012, 312). Osa heistä koki myös leimaavana isovanhempi vanhempana -roolin, sillä heitä oli epäoikeudenmukaisesti syytetty lapsenlapsensa kasvattamisesta sekä siitä, että isovanhemmat olivat jollaintavoin vastuussa tilanteesta. Tutkimukseen osallistuneet isovanhemmat olivat sitoutuneita lapsen hyvinvointiin emotionaalisesti, taloudellisesti sekä moraalisesti huolimatta sosiaalisesta tai taloudellisesta tuesta. (Backhouse & Graham 2012, 313.) Isovanhemmat olivat huolissaan siitä, miten lapsiin vaikuttavat monimutkaiset tilanteet, jotka johtivat asumiseen isovanhempien luona. Isovanhemmat kokivat olevansa näkymättömiä ja yhteiskunnasta ulossuljettuja. Tutkimus nostaa esiin isovanhempien huomioimisen tarpeen sekä palvelujen ja tuen tarjoamisen tarpeen. (Backhouse & Graham 2012, 313.)

2.4 Kiintymyssuhdekeskeinen sijaisvanhemmuus

Kiintymyssuhdeteoria on laajasti käytetty malli, jonka avulla tarkastellaan varhaisten vuorovaikutussuhteiden merkitystä kasvuun ja kehitykseen. Kiintymyssuhdeteoriaa sovelletaan muun muassa lastenpsykiatriassa ja se auttaa ymmärtämään lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhdetta. John Bowlby kehitti kiintymyssuhdeteorian 1900-luvulla (Sinkkonen & Kalland 2016, 76). Kiintymyssuhdeteoria pyrkii käsitteellistämään lapsen tarvetta muodostaa tunteiden hoivaajaan. Lapsen suhde hoivaajaan muodostuu kiintymyssuhdesysteemiksi, joka aktivoituu, kun lapsen turvallisuudentunne laskee riittävän alas. (Sinkkonen 2018, 38.)

Kiintymyssuhdeteoria on sisäinen säätelyjärjestelmä, jonka avulla lapsi rakentaa turvallisuuden tunnetta ja luottamusta vanhemman läsnäolosta. Lapsen kiintymyssuhdesysteemin aktivoituminen näkyy lapsen erilaisina tapoina hakeutua aikuisen lähelle tai pyrkimyksinä saada aikuinen lähelle (Sinkkonen 2018, 38). Lapsi rakentaa minuuttaan vuorovaikutuksessa ja muodostaa työhypoteeseja eli käsityksiä kiintymyksen kohteena olevista ihmisistä sekä heidän reaktioistaan tietyissä tilanteissa. (Hautamäki 2011, 31–32.) Lapselle muodostuu muistikuvia ja odotuksia tietyistä tilanteista: itkemällä nälkää vanhempi tulee ruokkimaan (Sinkkonen 2018, 38). Mary Ainsworth jatkoi kiintymyssuhdeteorian tutkimista ja tunnisti kiintymyssuhteissa kolme erilaista mallia. Ne voidaan jakaa turvalliseen, välttelevään sekä ristiriitaiseen kiintymyssuhteeseen, joista kaksi viimeistä luokitellaan usein turvattomiksi kiintymyssuhteiksi. (Sinkkonen & Kalland 2016, 76.)

Lapsi kiintyy vanhempaan huolimatta kiintymyssuhteen turvallisuudesta (Ahlström 2015, 188). Kiinnittyminen ja kiintyminen ovat edellytyksiä lapsen eloonjäämiselle (Hautamäki 2002, 19). Lapsen suhde vanhempaan on elintärkeä lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta ja vaikuttaa lapsen myöhempään ihmissuhteisiin (Andersson 2005, 43). Lapsi tarvitsee pysyvän aikuisen, johon kiinnittyä ja kiintyä sekä positiivisia kokemuksia siitä, että häntä rakastetaan ja hänen asioista ollaan kiinnostuneita. (Ellilä, 2015, 108.) Lapsi näyttää tarpeensa käytöksellään: katseella, kasvon ilmeillä, äänellä ja eleillä. Kiintymyksen kohteen täytyy osata tulkita lapsen käytöstä ja sanoittaa lapsen kokemuksia. (Ahlström 2015, 187.) Turvallinen kiintymyssuhde onkin keskeinen lapsen kehityksen kannalta (Ellilä 2015, 108).

Lapsiin kohdistuva väkivalta ja laiminlyönti aiheuttavat kokemuksen kiintymyssuhteen menettämisestä ja kiintymyssuhdekumppanin hylätessä riski lapsen traumatisoitumiselle kasvaa.

Toistuva väkivalta ja laiminlyönti perheen sisällä aiheuttavat lapsessa fysiologisia muutoksia ja muun muassa empatiakyky jää puutteelliseksi. Traumatisoituminen on todennäköisempää läheisissä suhteissa, joten kiintymyssuhteissa tapahtuvat traumat ovat siten vakavimpia. Kiintymyssuhdetraumat voivat aiheutua fyysisestä väkivallasta sekä ei-fyysisestä kaltoinkohtelusta. (Ahlström 2015, 185–186.) Kiintymys on siis lapselle ensisijaista ja ohjaa lapsen identiteetin rakentumista. Laiminlyönti ja traumaattiset kokemukset kiintymyssuhteissa ovat lapselle haitallisia, minkä vuoksi korjaavat kokemukset muodostuvat tärkeiksi.

Isovanhemman ja lapsen välistä kiintymyssuhdetta on tutkittu hyvin vähän (Howes & Spieker 2016, 316). Lapsen kiintymyssuhde ja sisäiset mallit kehittyvät ensimmäisen ikävuoden aikana, minkä vuoksi useimmilla sijoitetuilla lapsilla on jo ehtinyt muodostua vähintään yksi sisäinen toimintamalli ja kiintymyssuhde (Howes & Spieker 2016, 316). Kun lapsen on katsottu tarvitsevan huostaanottoa, on hänen kasvuolosuhteensa tai lapsen oma käytös katsottu uhkaavan vakavasti vaarantavan lapsen terveyttä tai kehitystä (Lastensuojelulaki 417/2001, 40 §). Hänellä on takanaan vähintään yksi katkennut kiintymyssuhde ja hän tuo mukanaan uuteen perheeseen turvattomat kiintymyssuhdemallit. Tämä saattaa aiheuttaa haasteita sijaisvanhemmille, joiden tehtävänä on tarjota lapselle korvaavia kiintymyssuhdekokemuksia. (Sinkkonen 2015, 156.) Kiintymyssuhde, pysyvyys ja suhde vanhempiin liittyvät kiinteästi toisiinsa (Andersson 2009, 14). Vanhemman suhde sijaisvanhempaan heijastuu lapsen ja sijaisvanhemman väliseen suhteeseen (Andersson 2009, 23). Kiintymyssuhteen syntyminen edellyttää sijaisvanhemman sitoutumista lapseen (Sinkkonen 2018, 176).

Kiintymyssuhdeteoria tarjoaa hyvän alustan huolenpidon tarkastelulle, koska se asettaa turvallisuuden tarpeen tärkeimmäksi ihmisen perustarpeista (Feeney & Woodhouse 2016, 827). Feeney ja Woodhouse (2016, 827) käsittelevät kiintymystä Bowlbyn jäsenyyksen eli kiintymyksen, ympäristön tutkimisen ja hoivan kautta. Hoivalla on kaksi tarkoitusta: tukea kiintymyskäyttäytymistä sekä tarjota turvallinen alusta ympäristön tutkimiseen (emt., 828). Hoivaa antavan tulee ymmärtää ja kunnioittaa lapsen tarvetta kasvuun, oppimiseen, etsimiseen ja omien päämäärien saavuttamiseen sekä kiintymykseen ja lohdutukseen. (emt., 844). Turvallisen kiintymyssuhteen rakentuminen riippuu enemmän taitavasta ja sensitiivisestä aikuisesta silloin, kun lapsella on varhaisia vaikeita suhteita (Howes & Spieker 2016, 325). Lapset, jotka ovat kokeneet varhaisia vastoinkäymisiä, tarvitsevat erityisesti hoivaa (Dozier & Rutter 2016, 704). Hoivaajan sensitiivisyys ja reagoivuus sekä reflektointikyky ovat yhteydessä turvallisen kiintymyssuhteen muodostamiseen (Howes & Spieker 2016, 315). Hoivaajan käytös, erityisesti

herkkyys ja reagointi sekä hoivaajan kiintymyssuhdemallit, ovat tärkeitä turvallisen kiintymyssuhteen rakentumisessa (emt., 317).

Myös sijaisvanhempien sitoutuminen lapseen on tärkeää lapsen turvallisuuden tunteen kannalta (Dozier & Rutter 2016, 706). Pitkittäistutkimuksessaan Andersson (2009, 23) huomasi, että turvalliseen kiintymyssuhteeseen yhdistyy sijaisvanhemman positiivinen suhtautuminen lapsen vanhempaa kohtaan. Turvallisesti kiintyneiden sijoitettujen lasten sijaisvanhemmat edistivät lapsen yhteydenpitoa lapsen sukuun vanhempien poissa ollessa. Sijaisvanhemmat puhuivat hyväksyvästi lapsen vanhemmista ja auttoivat lasta selviytymään pettymyksistä. Sijaisvanhemmat pitivät lapseen yhteyttä myös sijoituksen ja huostaanoton purkauduttua ja toivottivat lapsen tervetulleeksi perheeseen, mikäli huostaanotto tuli uudelleen ajankohtaiseksi. Myös turvallisesti kiintyneiden lasten vanhemmat suhtautuivat positiivisemmin sijaisvanhempiin ja lapsen asumiseen sijaisperheessä kuin turvattomasti kiintyneiden lasten vanhemmat.

Andersson on tutkinut Ruotsissa perhehoitoon sijoitettujen lasten kiintymistä pitkittäistutkimuksessaan. Kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset ovat olleet sijoitettuna lastenkotiin, joista he palautuivat joko vanhempiensa luokse tai sijaiskotiin. Andersson huomasi, että sijoitetulla lapsilla, jotka olivat turvattomasti kiintyneitä, sijaisvanhemmat suhtautuivat lapsen vanhempiin negatiivisesti. Osa pyrki rajoittamaan lapsen yhteydenpitoa vanhempiin, koska halusi suojella lasta pettymyksiltä sekä lapsen taustalta. (Andersson 2009, 23.) Välttelevästi kiintyneet sijoitetut lapset ovat usein hyvin realistisia ja heille leikki ja huumori ovat vieraita. Tällöin sijaishuoltopaikan aikuisten tulee auttaa lasta olemaan ikäisensä ja luovuttamaan vähitellen vastuunkannon aikuisille. Usein välttelevästi kiintyneet lapset pelkäävät, että aikuinen suuttuu ja heidät hylätään. (Sinkkonen 2015, 159.) Lapset, jotka käyttäytyvät välttelevästi tai vastustaen eivät saaneet positiivista huomiota, joka olisi muuttanut heidän odotuksiaan (Dozier & Rutter 2016, 704). Ristiriitaisesti kiintyneet sijoitetut lapset ovat oppineet varmistamaan aikuisen huomion aggressiivisen vuorovaikutuksen kautta ja reagoivat voimakkaasti joutuessaan eroon vanhemmasta. Lapsen signaalit ja tunteet ovat äärimmäisen voimakkaita, jotta aikuinen reagoisi niihin. Niinpä lapsi usein testaa sijaishuoltopaikan aikuisia äärimmilleen ennen kuin voi luottaa aikuisten pitävän lapsesta huolta. Sijaishuoltopaikan aikuisten tulee luoda lapselle selkeä järjestys sekä vakuuttaa lapsi siitä, että aggressiivisuutta ei tarvita turvallisuuden tunteen saavuttamiseksi. (Sinkkonen 2015, 159-161.)

Andersson huomasi tutkiessaan sijoitettujen lasten suhteita, että nuorina aikuisina lapset pitivät sijaisperhettään lopun iän perheenään. He näyttivät turvallisen suhteen merkkejä. Yksi syy saattoi olla jatkunut yhteydenpito biologisiin vanhempiin sekä sijaisperheen lapselle tarjoama vaihtoehto biologisille vanhemmille. (Andersson 2005, 53.) Anderssonin pitkittäistutkimus osoittaa, että uusia kiintymyssuhteita voidaan muodostaa lapsuuden myöhemmissä vaiheissa eikä varhaista lapsiäiti -suhdetta tarvitse pitää ratkaisevana. Yksilön elämä ei ole ennalta määrätty, kuten aiemmin on oletettu. Sijaishuoltoon sekä perheen jälleenyhdistämiseen liittyy myös huonoja kokemuksia. Parhaimmillaan sijaishuolto voi kuitenkin tarjota lapselle elämännittaisen perheen. Perhesuhteet ovat merkittäviä koostuivatpa ne syntymäperheestä tai sijaisperheestä. (Andersson 2005, 54).

3 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET VALINNAT

3.1 Fenomenologinen viitekehys

Tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää sukulaissijaisvanhempien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta. Vaikka tutkimukseni kohdistuu sukulaissijaisvanhempien kokemusmaailman ymmärtämiseen, sukulaissijaisvanhempien kertomusten kautta voin tavoittaa myös lapsen kokemusta, kuten Vuolukka (2015, 13) myös omassa tutkimuksessaan toteaa. Holistisen ihmiskäsityksen mukaisesti ajattelen ihmisen olevan enemmän kuin osiensa summa. (Kakkuri-Knuutila 2015, 48). Tutkimus on aineistolähtöistä, sillä teoria ja käsitteet täsmentyivät vasta analyysin tuloksena (emt., 49).

Rauhala (2015, 32) jäsentää ihmisen olemassaoloa tajunnallisuuden, kehollisuuden sekä situationaalisuuden eli elämäntilanteen kautta. Tajunnallisuus tarkoittaa ihmisen psyykkistä olemassaoloa, ajattelua sekä uskomuksia. Situationaalisuus taas tarkoittaa ihmisen suhteita muihin ihmisiin ja todellisuuden rakentumiseen suhteina. Kehollisuus ja tajunnallisuus liittyvät läheisesti situationaalisuuteen sekä holistiseen ihmiskäsitykseen. (emt., 34.) Situationaalisuuden käsite liittyy läheisesti omaan tutkimukseeni, sillä situaatio, elämäntilanne, on jokaisella ainutlaatuinen, vaikka siihen liittyykin yhteisiä tekijöitä muiden kanssa (Rauhala 2015, 33). Jokaisen sukulaissijaisvanhemman situaatio on erilainen, vaikka he tutkimukseen osallistuneina jakavat yhteisen perhehoitajuuden käsitteen sekä tavat ja käytännöt. Ihmisen situaatio rakentuu sekä ennalta määrättyistä asioista, kuten ihonväristä tai syntymisestä tiettyyn perheeseen, että itse valituista komponenteista (Rauhala 2015, 42). Sukulaissijaisvanhemmat tai sijoitetut lapset eivät ole voineet vaikuttaa siihen, että ovat syntyneet samaan sukuun. Sen sijaan sukulaissijaisvanhemmat ovat valinneet ryhtyä vanhemmaksi sukulaislapselle.

Situaatio jakautuu Rauhalan (2015, 42-45) mukaan konkreettisiin, kuten kodin ulkoiset puitteet, sekä ideaalisiin komponentteihin, kuten ihmissuhteiden kokeminen sekä arvot. Näitä komponentteja Rauhala nimittää yhteisesti faktisuudeksi. Sijaisvanhemmuus komponenttina kuuluu tutkittavien situaatioon ja sillä on vaikutusta sijaisvanhempana toimivien olemassa olon tapaan sekä laatuun. Rauhala pitää faktisuuden valikoitumista situaatioon kokemuksen lähtökohdaksi. Kokeakseen kiintymystä, täytyy situaatiossa olla kiintymyksen kohde. Situationaalisuus

olemismuotona on merkittävää identiteetinmuodostuksessa. Sijaisvanhemmuuden identiteetti muodostuu suhteessa sijoitettuun lapseen ja lapsen identiteetti sijoitettuna muodostuu suhteessa sijaisvanhempaan. Sukulaissijaisvanhemmuus situationaalisuuden muotona tarkoittaa, että ihminen on sekä sukulaisuus- että hoivasuhteessa lapseen.

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu laadullisin tutkimusmenetelmin kerätystä ja analysoidusta aineistosta. Tutkimuksen aineisto on hankittu kirjoituspyyntöjen avulla ja analysoitu laadullisen sisällön analyysin keinoin. Sukulaissijaisvanhemmat kirjoittivat avointen kysymysten avulla kokemuksistaan sukulaissijaisvanhempana toimimisesta. Kirjoittaminen on Perttulan (2009, 140) mukaan hyvä tapa kerätä aineistoa, koska siinä kokemus tallentuu suoraan sellaisenaan. Tutkimuksessa on kysymys kokemuksen tutkimisesta, minkä vuoksi fenomenologinen sekä hermeneuttinen tutkimusote yhdistyvät tutkimuksessa. Fenomenologisessa sekä hermeneuttisessa tutkimuksessa käsitys ihmisestä rakentuu kokemuksen, merkityksen sekä yhteisöllisyyden käsitteiden avulla. Kokemuksen ajatellaan muodostuvan ihmisen suhteesta omaan elämäntodellisuuteen, eikä ihmistä voi fenomenologisen käsityksen mukaan ymmärtää irrallaan omasta todellisuudestaan. (Laine 2001, 26-27.) Täten sukulaissijaisvanhemmuuden kokemusta tulee tarkastella suhteessa lapseen. Sijoitettu sukulaislapsi tekee ihmisestä sukulaissijaisvanhemman. Suhdetta tutkimalla voin saada selville sijaisvanhemmuuden luonteen.

Kokemus muodostuu merkitysten mukaan ja merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen ydin. Ihmisen toimintaa voidaan ymmärtää tarkastelemalla merkityksiä, joiden pohjalta toiminta rakentuu. (Laine 2001, 27.) Sukulaissijaisvanhemman toiminnan tarkoitusta voidaan siis ymmärtää kysymällä, millaisiin merkityksiin toiminta pohjautuu. Merkitykset muodostuvat fenomenologisen tutkimuksen mukaan yhteisössä kulttuurisesti ja myös tutkija jakaa näitä yhteisiä merkityksiä. Merkitysten tutkiminen kertoo myös jotain yleistä, vaikka jokaisen ihmisen kokemus on erilainen. Hermeneuttinen tutkimus ei pyrikään yleisyyteen vaan myös ainutkertaisuus on kiinnostavaa. (Laine 2001, 28.) Hermeneuttinen ulottuvuus tuo fenomenologiseen tutkimukseen tulkinnallisuuden tarpeen myötä. Kokemus ja merkitykset välittyvät ihmisen kertoman kautta ja tutkija pyrkii tulkitsemaan merkityksiä oikein. (Laine 2001, 29.) Merkitysten ymmärtämisessä on keskeistä, että tutkija jakaa yhteisiä merkityksiä tutkittavan kanssa (Laine 2001, 31). Pystyn ymmärtämään sukulaissijaisvanhempien kokemuksia, koska olen työskennellyt heidän kanssaan ja jaan saman ymmärryksen perhehoidon käytänteistä.

Fenomenologiassa tai hermeneutiikassa ei ole tarkkoja metodikuvauksia. Sen sijaan tutkija, tutkittavat ja tilanne määrittävät metodia, jonka avulla toisen ihmisen kokemus ja merkitykset voidaan tavoittaa. (Laine 2001, 31.) Tärkeää on, että tutkija tiedostaa oman ihmiskäsityksensä ja ennako-oletuksensa, jotta hän voi tavoittaa tutkittavan tarkoittamat merkitykset. Kriittisyys ja refleksiivisyys omille tulkinnoille ovat kokemuksen tavoittamisen edellytyksiä. (Laine 2001, 32.) Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkija pyrkii tiedostamaan myös teoreettiset mallit sekä käsitykset, jotka selittävät tutkimuskohdetta. Tutkimusta ei ohjaa teoreettinen viitekehys vaan aihetta tarkastellaan enemmän aineistolähtöisesti. (Laine 2001, 33.) Oma tutkimukseni pyrkii noudattelemaan fenomenologista ajatusta aineistolähtöisyydestä sekä ennakkokäsitysten tiedostamisesta. Puhtaasti aineistolähtöinen tutkimus on kuitenkin vaikeaa toteuttaa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 81), minkä vuoksi analyysi muodostuu osin teoriaohjaavaksi.

3.2 Laadullinen sisällönanalyysi

Laadullinen tutkimus laajassa mielessä kuvaa useita erilaisia tutkimuksia. Fenomenologinen tutkimus on yksi laadullisen tutkimuksen muoto. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 10.) Laadullinen tutkimus etsii yllätyksiä eikä tutkimusta tehdessä voi olla täysin varma siitä, mitä tutkimuksen avulla löytää. Tutkimuksessa kiinnostutaan ihmisten kokemuksista, käsityksistä ja ilmaisuista. (Richards 2014, 2.) Laadullinen sisällönanalyysi sopii käytettäväksi analyysimenetelmäksi fenomenologisessa tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 15). Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan jäsentää aineiston koodaamisen ja kiinnostavien asioiden merkitsemisen, tyypittelyn, teemoittelun tai luokittelun sekä kokoavan yhteenvedon kautta (emt., 78-79). Sisällönanalyysin perusajatuksena on pelkistää tekstin ilmaisuja kategorioihin (Weber 1990, 12). Analyysi on aineistolähtöistä silloin, kun analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimustehtävän mukaisesti. Tutkimuksen metodologiset valinnat kuitenkin ohjaavat analyysiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 80.) Tutkin sukulaissijaisvanhempien kokemusta vanhempana toimimisesta sukulaislapselle. Kokemuksen ja merkitysten tavoittaminen ohjaavat siten analyysiä.

Tuomi & Sarajärvi (2018, 85) mainitsevat Laineen fenomenologishermeneuttisen esityksen yhdeksi aineistolähtöisen analyysin malliksi. Vaikka fenomenologishermeneuttisessa perinteessä on sävyeroja, toteavat Tuomi ja Sarajärvi (2018, 87), että aineistolähtöiset analyysit etenevät saman prosessin mukaisesti: pelkistämisen ja ryhmittelyn keinoin kuvataan aineistoa ja

jäsennetään alustavasti merkityksiä, ylä- ja alakategorioiden luomisella jäsennetään edelleen merkityskokonaisuuksia ja yhdistämällä kategorioita luodaan merkityskokonaisuuksien synteesiä. Aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin erona on se, että muodostetaanko yläluokat aineistosta vai tuodaanko ne teoriasta (emt., 98). Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tarkoituksena on yhdistellä käsitteitä ja saada siten vastaus tutkimustehtävään. Analyysi etenee empiirisestä aineistosta käsitteellisempään näkemykseen. Käsitteiden avulla rakennetaan kuvaa tutkittavasta ilmiöstä. Empiirinen aineisto ja teoreettiset käsitteet muodostavat tuloksena mallin tai aineistoa kuvaavat teemat. Läpi analyysin tutkija pyrkii ymmärtämään tutkittavien näkökulmaa. (emt. 94-95.)

Sisällönanalyysiin haasteena on aineiston pelkistäminen ja luokittelu. Suuremmat tekstimäärät ovat haastavampia luokitella kuin pienemmät osuudet, sillä niissä on tyypillisesti useita merkityksiä päällekkäin. (Weber 1990, 16.) Tämän haasteen tiedostettuani pyrin käymään aineistoa läpi myös pelkistysten ja luokittelujen jälkeen, jotta en kadottaisi kokemusten vivahteita. Aineiston analyysivaiheessa pyrin sulkemaan pois kaiken ennalta tiedetyn ja tuomaan teoreettisen keskustelun aineistoon vasta yhteenvedon vaiheessa. Aikaisempien käsitysten ja teoriasta nousseiden havaintojen sivuuttaminen on kuitenkin vaikeaa myös fenomenologishermeneuttisessa perinteessä, sillä tutkimusasetelma ja menetelmät tutkijan valitsemina vaikuttavat tutkimustuloksiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 81).

Aineistolähtöisen analyysin haasteiden vuoksi analyysi muodostuu osin teoriaohjaavaksi. Aineiston analyysi alkaa väljästä teoreettisesta viitekehyksestä ja tutustun aineistoon ilman, että yritän etsiä teoriaan sopivia käsityksiä. Tämän jälkeen tarkoitukseni on etsiä, löytyykö aineistosta teoreettiseen viitekehykseen sopivia yhtäläisyyksiä, kuten tilanteen tai kiintymyssuhdeteoriaan sopivia piirteitä. Voi siten sanoa analyysin olevan osin teoriaohjaavaa, vaikka en aloita analyysiä aikaisemman käsitejärjestelmän pohjalta, kuten Sarajärvi ja Tuomi (2018, 95) ehdottavat. Analyysissä edetään aluksi aineistolähtöisesti, mutta lopuksi analyysiä ohjaa teoreettinen jäsenitys. Päättely on abduktiivista ja analyysissä vuorottelee aineistolähtöisyys sekä valmiit teoreettiset mallit. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 81.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuskysymykset

Taustaoletukset aiheesta ohjaavat tutkimuksen tekemistä ja kuvaavat todellisuutta eli ontologiaa (Kaakkuri-Knuutila 2015, 131). Olen kohdannut sukulaisilleen sijoitettuja lapsia ja sukulaissijaisvanhempia työssäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Taustaoletuksenani on sukulaissijaisvanhemmuuden ensisijaisuus lainsäädännön ja tutkimustiedon valossa. Lisäksi oletan lapsen olevan verisiteiden kautta sukua sijaisvanhemmille. Taustaoletuksenani on käsitys sukulaissijaisvanhemmuudesta kompleksisena käsitteenä. Toisaalta ajattelen sukulaisuuden sitovan sijaisvanhempia luontaisesti enemmän lapseen ja sijoitusten olevat pysyvämpiä. Ajattelen myös sijoituksen sukulaiselle olevan lapselle vähemmän traumaattisempaa elinpiirin pysyessä ainakin osittain samanlaisena. Toisaalta sukulaisuus luo ristiriitaisia rooleja. Lapsen sijaisvanhempi voi olla yhtäaikaaisesti lapsen täti ja sijaisvanhempi tai isovanhempi ja sijaisvanhempi. Sijaisvanhemmalla on jo olemassa oleva suhde lapsen vanhempaan ja tämä suhde on luultavasti ollut olemassa jo pitkään ennen lapsen syntymää. Sukulaissijaisvanhemmuus luo myös ristiriitaista kiintymystä. Sijaisvanhemman tulee luoda lapseen turvallinen ja ensisijainen kiintymyssuhde, mutta toisaalta olemassa oleva suhde lapsen vanhempaan voi ajaa lapsen edelle. Sukulaissijaisvanhemmuuden motiivit voivat olla erilaiset kuin muutoin sijaisvanhemmuuteen ryhtyvän.

Tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää sukulaissijaisvanhemmuuden moninaisuutta. Tutkimuskysymyksenä ovat:

- Mistä tekijöistä sukulaissijaisvanhemmuuden kokemus rakentuu?
- Mitkä asiat tekevät sukulaissijaisvanhemmuudesta erityistä?

Tutkin lastensuojelua ja tarkemmin sijaishuoltoa, koska olen kiinnostunut varhaisen vuorovaikutuksen merkityksestä lapsen kehitykseen. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle vaikuttaa oletettavasti lapsen kehitykseen ja muokkaa hänen elämäntarinaansa. Sukulaissijaisvanhemmuus on osa sijaishuoltoa ja sen tutkiminen kiinnostaa minua erityisyytensä vuoksi. Sukulaissijaisvanhemmuus poikkeaa muusta perhehoidosta ja suhtautuminen sukulaissijoituksiin vaihtelee arjen sosiaalityössä. Tarkoituksenani on tutkia sukulaissijaisvanhempien kokemuksia ja

tuoda kokemukset osaksi käytännöntyötä. Ajattelen saavani parhaiten tutkimuksen tarkoitusta vastaavan aineiston kirjoitusten avulla, jotka kerään sukulaissijaisvanhemmilta avointen kysymysten pohjalta. Aineiston keruussa käytän e-lomaketta. Alasuutarin (2011, 114) mukaisesti suhtaudun tutkimusmateriaaliin enemmän näyte- kuin faktanäkökulman mukaisesti ja kertomukset ilmentävät tutkittavaa todellisuutta.

4.2 Kertomus tiedon tuottamisen tapana

Kielellä on keskeinen aseman sosiaalisen todellisuuden rakentajana (Kaakkuri-Knuutila 2015, 108-109). Tutkimuksen kautta voin saada yhden kuvan sukulaissijaisvanhemmuuden kokemuksesta. Tutkimuksen otanta rajoittuu suurimmalta osin yhden organisaation sisälle, minkä vuoksi tulos ei suoraan ole valtakunnallisesti yleistettävissä. Tutkimuksen otos on myös pieni yleistettävyyteen nähden, mutta yleistäminen ei olekaan fenomenologisen tutkimuksen tarkoitus. Tutkimuksen avulla voin saada esiin sukulaissijaisvanhempien käsityksiä vanhemmuudesta eli suhteesta lapseen. Tutkimuksella saatava tieto on fenomenologisen näkökulman mukaisesti kokemusperäistä ja rakentuu suhteessa kirjoittajan henkilökohtaisiin kokemuksiin. Tieto rakentuu konstruktivistisen käsityksen mukaisesti kertomusten välityksellä aiempien kokemusten varaan (Heikkinen 2001, 119). Tieto on siis tilannesidonnaista ja sidoksissa sukulaissijaisvanhemman tämän hetkiseen ja menneisiin tilanteisiin. Holistisen ihmiskäsityksen mukaisesti todellisuuden ilmiöiden merkitykset tulevat esiin suhteessa tekstin kokonaisuuteen sekä suhteessa muihin teksteihin. Myös tämä noudattelee tilannesidonnaisuuden periaatetta. (Kaakkuri-Knuutila 2015, 142.)

Avoimuus on fenomenologisen tutkimuksen lähtökohta. Tutkittavan kokemuksiin pääsee parhaiten käsiksi avointen kysymysten kautta. Lisäksi kysymykset tulisi laatia niin, että vastukset olisivat mahdollisimman kuvailevia ja kertomuksellisia. Konkreettiset, kokemukselliset sekä todellisuuden kuvailemiseen kannustavat kysymykset ovat tämän vuoksi hyviä. (Laine 2001, 35-36.) Päädyin keräämään aineistoni kirjoituspyyntöjen avulla, koska koin, että roolini sosiaaliohjaajana olisi saattanut tuoda haastatteluun hierarkkista asetelmaa. Lisäksi koin, että kirjoittamisen avulla pystyn tavoittamaan kokemuksen sukulaissijaisvanhemmuudesta mahdollisimman autenttisenä. Perttulan (2009, 140) mukaan fenomenologisessa tutkimuksessa tutkimustilanteen neutraalius ja lyhyet arjen tilanteisiin ohjaavat kysymykset ovat tärkeitä. Toi-

saalta Perttulan mukaan kaikille samanlaiset täsmälliset ohjeet saattavat rajata kokemuksen ilmaisua. Muotoilin kirjoituspyynnön kerronnalliseen muotoon ja jaottelin kysymykset osiin. Käytin kysymyksissä kerronnalliseen ilmaisuun kannustavia sanoja, kuten kuvaile sekä kerro. Lisäksi pyrin kysymään konkreettisia kysymyksiä välttääkseni yleisten käsitysten kuvaamisen. Aineisto on laadultaan narratiivista ilmaisun kerronnallisen muodon vuoksi. Narratiivisen aineiston tavoitteena on, että tutkittavat pystyvät ilmaisemaan käsityksensä omin sanoin. (Heikkinen 2001, 121.)

Keräsin aineiston sähköisen e-lomakkeen sekä paperisen kirjoituspyynnön avulla. Kirjoituspyyntö laitettiin perhehoidon Haloo-lehteen ja Facebook-sivuille. Lisäksi e-lomakkeen osoite jaettiin sähköpostin välityksellä sukulaissijaisvanhemmille. Kävin myös sukulaissijaisvanhempien vertaisryhmässä jakamassa kirjoituspyynnön sekä kertomassa tutkimuksestani. Testasin lomaketta etukäteen ja muokkasin lomaketta vastaamaan paremmin tutkimuskysymyksiäni. Huomasin, että useat vaihtoehdot ohjeet aiheuttivat sen, että sain vastauksia eri aiheista. Tämän vuoksi päädyin jakamaan kysymykset useampaan osaan siitä huolimatta, että aineistosta ei tämän vuoksi muodostunut yhtenäisiä kertomuksia. Aiheita olivat yhteinen tekeminen lapsen kanssa, suhde lapseen, sukulaissijaisvanhemmuuden aikana koetut tunteet sekä sukulaissijaisvanhemmuuden merkitys. Valitsin tunteet ja merkityksen kuvailun fenomenologisen viitekehityksen mukaisesti. Perttulan (2009, 124) mukaan tunteet ovat yhdenlaisia kokemuksia, jotka kuvaavat ihmisen suhdetta aiheeseen ja elämäntilanteeseensa. ”*Tunne tekee ihmisestä ja hänen sen hetkisestä elämäntilanteestaan, sillä hetkellä ehyen kokonaisuuden*” (emt., 125). Merkitykset taas ovat fenomenologisen tutkimuksen ydin ja kokemusten ajatellaan muodostuvan merkitysten mukaan (Laine 2001, 27).

Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää kerätä aineistoa henkilöiltä, jotka tietävät tutkittavasta aiheesta tai heillä on kokemusta siitä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 73). Vastaajiksi valikoitui luonnollisesti sukulaissijaisvanhemmat. He tietävät aiheesta, koska ovat toimineet sijaisvanhempana sukulaislapselle tai muuten läheiselle lapselle. Vastaajilla on siten omakohtaista kokemusta sukulaissijaisvanhemmuudesta ja heidän vastaustensa avulla pyrin tavoittamaan kokemusta sukulaissijaisvanhemmuudesta. Vastaajat ovat pääosin yhden organisaation kautta. Kirjoituspyyntöä oli kuitenkin jaettu Facebookissa, minkä vuoksi vastaajissa voi olla myös muiden organisaatioiden sijaisperheitä.

Tutkimuksen valinnat vaikuttavat tutkimuksen tuloksiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 19). Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusotteen valitseminen vaikutti kertomuksen valitsemiseen tiedontuottamisen tapana. Aineisto olisi ollut erilaista haastatteleamalla, mutta silloin pohdittavaksi olisi tullut oma roolini sosiaalityöntekijänä ja sen vaikutus aineistoon. Tutkimus kohdistuu sukulaissijaisvanhempien kokemuksiin, minkä vuoksi aineisto ei suoraan vastaa muiden perhehoidon muotojen käsityksiin sijaisvanhemmuudesta.

4.3 Aineiston kuvaus

Tutkimuksen aineisto on laadullinen ja tekstimuotoinen. Aineisto koostuu suurimmaksi osaksi saman organisaation sukulaissijaisperheiden kirjoituksista. Joukossa voi olla myös muiden organisaatioiden sukulaissijaisperheitä, koska kirjoituspyyntöä oli jaettu Facebookissa. Aineisto koostuu pääosin e-lomakkeen kautta saaduista vastauksista. Kaksi kirjoitusta sain paperisena, jotka kirjoitin sähköiseen muotoon. Aineisto sisälsi muutamia nimiä, jotka muutin alkukirjaimiksi anonymiteetin varmistamiseksi. Kirjoituspyyntöön vastasi yhteensä 12 ihmistä ja aineistoa oli yhteensä 15 sivua. Kirjoitukset olivat pituudeltaan puolesta sivusta yli kuuteen sivuun. Kaksi vastaajista oli lapsen vanhemman serkkuja, seitsemän lapsen isovanhempaa sekä kaksi vastaajista eivät olleet verisukua lapselle vaan sukulaisuus muodostui vastaajan puolison kautta. Kirjoituspyynnössä ei ollut demografisia tekijöitä, joten vastaajien sukupuolesta tai iästä ei ole varmuutta. Kuudessa kirjoituksessa viitataan vastaajan naissukupuoleen termein mummo, kotiäiti, äiti, vaimo ja nainen. Muissa vastauksissa vastaajan sukupuoli ei tule esiin.

Aineisto jakaantuu neljään osaan e-lomakkeen mukaisesti. Ensimmäiseksi vastaajat kertoivat, mitä ovat viimeksi tehneet yhdessä lapsen kanssa, seuraavaksi pyysin kirjoittamaan suhteesta lapseen ja tämän jälkeen kuvaamaan sukulaissijaisvanhemmuuden aikana koettuja tunteita. Viimeiseksi pyysin kirjoittamaan, mitä sukulaissijaisvanhemmuus merkitsee. Vastaukset ovat pääosin laadukkaita ja kuvaavat pyydettyä aihetta. Joukossa on muutama sisällöltään hyvin suppeita tai irrelevantteja vastauksia. Esimerkiksi todetaan, että ”on kokenut kaikki tunteet”. Aineiston heikkoutena on vastaajien pieni määrä. Toisaalta fenomenologisessa tutkimuksessa ei pyritä yleistettävyyteen vaan jokainen kokemus on sellaisenaan mielenkiintoinen. Aineiston joukossa on myös pitkiä ja valideja kirjoituksia, joiden sisältöä analysoin myös pitkittäin.

4.4 Aineiston analyysin kuvaus

Sisällönanalyysi muodostui aineistolähtöiseksi. Aloitin analyysin tutustumalla aineistoon. Taulukoin aineiston jokaisen teeman mukaan ja muodostin jokaisesta teemasta yhden taulukon. Tuomen ja Sarajärven (2018, 92) mukaisesti kävin aineistoa läpi ja muodostin pelkistettyjä ilmauksia. Pelkistetty ilmaus tiivistää alkuperäistä ilmaisua niin, että ilmauksissa on yhteistä muiden pelkistettyjen ilmausten kanssa (Weber 1990, 12). Tämän jälkeen muodostin avainsanoja, joita ryhmittelin ala- ja yläkategorioihin. Alakategorioihin ryhmittelin avainsanat kuten tunteet. Kategoriat voivat olla sanoja tai lauseita, sillä tärkeintä on, että ne vastaavat tutkimustehtävään ja ovat keskenään yhdenmukaisia (Weber 1990, 12). Yläkategoriat muodostuivat edelleen alakategorioista ja yläkategorioiden alle ryhmittelin alakategoriat. Alla oleva taulukko kuvaa koettujen tunteiden analyysiä. Koetut tunteet luokittelin positiivisiin ja negatiivisiin tunteisiin sekä edelleen itsen, lapseen, vanhempaan ja sosiaalityöhön kohdistuneina. Analyysi oli tällöin poikittaista kunkin teeman mukaisesti. Teemoja olivat yhteinen tekeminen lapsen kanssa, suhde lapseen, koetut tunteet sekä merkitys.

Taulukko 1. Minkälaisia tunteita olet kokenut?

Pelkistetty ilmaus	Alakategoria	Yläkategoria
Huolta vanhempien tilanteesta	Huoli	Positiivisia tunteita: - Ilo (lapsi) - Rakkaus (lapsi) - Kiitollisuus (vanhempi)
Surua äidin tilanteesta ja voinnista	Suru	
Syällisyyttä päätöksestä omaa lasta ajatellen	Syällisyys	
Vihaa sosiaalityötä kohtaan äidin huonosta kohtelusta johtuen	Viha	Negatiiviset tunteet: - Huoli (vanhempi) - Suru (vanhempi) - Viha (sosiaalityö) - Syällisyys (itseeni)
Kiitollisuutta siitä, että äiti hyväksyy vara-äidiksi	Kiitollisuus	
Iloa ja rakkautta lapsen elämässä olemisesta	Ilo Rakkaus	

Tämän jälkeen kirjoitin taulukoiden pohjalta tuloksia. Pyrin etsimään taulukoinnin pohjalta nousseista jäsenyksistä kausalliteetteja sekä merkityssuhteita. Holistisen ajattelutavan mukaan ymmärrän merkitysten muodostuvan ilmiöiden keskinäisiä riippuvuussuhteita kuvaamalla. Tekstin osan merkitys muodostuu suhteessa muuhun tekstiin. (Kaakkuri-Knuutila 2015, 142).

Etsin esimerkiksi minkälaisissa yhteyksissä lapsi esiintyy. Taulukoinnin jälkeen hahmotin tuloksissa suhteen lapseen, suhteen lapsen vanhempaan ja suhteen sosiaalityöhön. Havainnollistin jäsenystä kuviolla, jonka kontekstina on sukulaisuus. Tämän jälkeen etsin tekstistä ilmaisuja, joissa lapsi esiintyy ja taulukoinnin avulla huomasin lapsen kuvautuvan suhteessa vastaajaan. Havainto vahvisti ajatustani sukulaissijaisvanhemmuudesta suhteiden verkostona. Taulukoinnin rinnalla kirjoitin alustavia tuloksia. Taulukointia tehdessäni luin tekstiä sekä poikittain että pitkittäin. Huomattuani, että lapsi kuvautuu suhteessa vastaajaan, luin esiintyykö vastuksissa eroa suhteessa vanhempaan ja suhteessa lapseen. Huomasin, että suhde vanhempaan saattaa kuvautua lämpimämpänä kuin suhde lapseen.

Luin aineistoa myös pitkittäin, aina yhden vastuksen kerrallaan. Tällöin pyrin muodostamaan kokonaiskuvaa kokemuksesta. Esiin nousi muun muassa isovanhemman suhde omaan lapseen, ristiriitaisuuksia tunteissa sekä yhteistyöhön liittyviä haasteita. Kirjoitettuani aineiston pohjalta alustavat tulokset palasin aiemmin kokoamani teoriaosuuden pariin ja pyrin muodostamaan synteisiä aineistosta ja aiemman tutkimuksen tuloksista. Fenomenologisuus kulki läpi analyysin ja pyrin nostamaan kokemuksista esiin jokaisen yksittäisen merkityksen. Osa kokemuksista sisälsi enemmän yhtenäisyyksiä ja jotkut merkitykset nousivat esiin ainutkertaisina. En luokitellut kokemuksia määrän suhteen vaan jokainen yksittäinen kokemus oli yhtä merkityksellinen. Etsin aineistostani niin yhtäläisyyksiä kuin eroavaisuuksia. Selvimmin eroa muodostui yhteydenpidon suhteen. Toiset suhtautuivat lapsen ja vanhemman välisiin tapaamisiin positiivisesti, kun taas toiset pitivät tapaamisia haitallisina ja pyrkivät rajoittamaan yhteydenpitoa. Suhde lapseen oli pääosin myönteinen, mutta yhden vastaajan kokemuksessa suhde ei ollut hyvä ja lapsen poismuutto nähtiin toivottuna asiana.

Tavoitteenani oli ymmärtää sukulaissijaisvanhemmuuden kokemuksia ja sitä mitä erityistä sukulaisuus tuo lapsen sijaishuoltoon. Tavoite sopii fenomenologiselle tutkimukselle, jonka tavoitteena on nostaa näkyväksi se, mikä on hävinnyt tottumuksen alle tai se, mikä on koettu, mutta ei vielä tiedostettu (Tuomi & Sarajärvi 2018, 31). Analyysin perusteella päätulokseksi muodostui kokemuksen rakentuvan suhteiden verkostossa: kokemus rakentuu suhteessa lapseen ja lapsen vanhempaan sekä lapsen ja vanhemman välisestä yhteydenpidosta, että sosiaalityön institutionaalista ulottuvuudesta. Kirjoitin jokaisen osan loppuun kokoavan kappaleen ja lopuksi kokosin tulokset erilliseen yhteenvedoon.

4.5 Tutkimuseettiset kysymykset

Sukulaissijaisvanhemmuus henkilökohtaisena kokemuksena on sensitiivinen aihe. Tutkimuseettisten kysymysten pohtiminen alkaa tutkimusaiheen valinnasta siitä, kuka tutkimusaiheen määrittää ja miksi tutkimusta ylipäätään tehdään (Tuomi & Sarajärvi 2018, 114). Tutkimuksessa katson sukulaissijaisvanhemmuuden olevan yhdenlainen vanhemmuuden muoto. Kysymys ei ole siitä, että sukulainen korvaisi lapsen vanhemman tai että näkisin sukulaissijaisvanhemman lapsen vanhempia tärkeämmäksi. Kyse on enemmänkin siitä, että sukulaissijaisvanhempi toimii lapsen arjessa vanhemman roolissa ja tämän roolin kautta pyrin tutkimaan sukulaisten suhdetta lapseen. Tutkimuksen tarpeellisuus nousee käytännön tarpeesta ymmärtää sukulaissuuhdetta vanhemmuuden näkökulmasta. Laadukkaan lastensuojelutyön kannalta on keskeistä ymmärtää, miten sukulaiset kokevat suhteensa lapseen, sillä sijoitusta lähiverkostoon on arvioitava ensisijaisesti (Lastensuojelulaki 417/2001, 32 §).

Laadullinen tutkimus vaikuttaa tutkittavien ihmisten elämään määrällistä tutkimusta enemmän, sillä muun muassa teemat ja kysymykset ovat henkilökohtaisempia (Richards 2015, 15). Huostaanottoon ja sijaisperheeseen sijoittamiseen liittyy paljon tunteita. Sijaisperheen ollessa lapselle sukua, voi sijoitukseen liittyä myös suvun keskinäisiä ristiriitaisuuksia. Työssäni huomaan sukulaissijoituksiin liittyvän paljon tunteita pitkään myös huostaanoton jälkeen. Sukulaiset ja etenkin isovanhemmat voivat joutua ristiriitaiseen asemaan silloin, kun heidän tulisi suojata lapsenlastaan omalta lapseltaan. Aiheen sensitiivisyydestä ja monista ristiriitaisuuksista tietoisena päädyin keräämään aineistoni ensisijaisesti kirjoituspyyntöjen avulla, jolloin vastaaja pystyi itsenäisemmin päättämään, mitä haluaa kertoa.

Keräsin aineistoni työpaikallani, mikä tarkoittaa sitä, että vastaajat eli sukulaissijaisperheet ovat toimeksiantosuhteessa työpaikkaani. Työni puolesta osa sukulaissijaisperheistä on minulle tuttuja ja oli mahdollista, että myös osa heistä vastasi kirjoituspyyntööni. Vastaaminen kyselyyn oli vapaaehtoista, eikä liittynyt asiakassuhteisiini ja halusin jättää sukulaissijaisperheille päätöksen kirjoituspyyntöön vastaamisesta. Mikäli minulle tutut perheet vastasivat kirjoituspyyntöön, pyrin suhtautumaan heidän kirjoituksiin kuten muidenkin vastaajien teksteihin. Tämä vaati minulta reflektointia ja aineistoa käsitellessäni minun tuli käsitellä kaikkia kirjoituksia samanlaisina niin, etten lisännyt analyysiin mitään asiakassuhteissa kertynyttä tietoa.

Tutkimuseetiikan pohjalla käytin tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettistä ennakoarviointia ihmistieteissä (TENK 2018) sekä Tuomen ja Sarajärven (2018, 122) listausta laadullisen tutkimuksen luotettavuudesta. Toteutin aineiston keruun kirjoituspyyntöjen avulla. Minulla oli organisaation tutkimuslupa heidän rekisteriinsä sukulaissijaisvanhemmista ja organisaation käyttämiseen aineiston keräämisessä. En itse käyttänyt rekisteriä, mutta sen kautta kaikille sukulaissijaisvanhemmille lähetettiin sähköinen kirjoituspyyntö. Lisäksi kävin kertomassa sukulaissijasivanhempien vertaisryhmässä lyhyesti tutkimuksesta sekä jakamassa kirjoituspyynnöt. Jotta vastaajien anonymiteetti säilyisi, poistuin kirjoituspyyntöjen jakamisen jälkeen tilasta. Tällöin en saanut tietää, kuka kirjoituspyyntöön vastasi, eikä vastaajille muodostunut läsnäolostani painetta vastaamiseen. Sähköiseen kirjoituspyyntöön vastattiin nimettömästi. Kirjoituspyyntöön vastaaminen oli osoitus suostumuksesta tutkimukseen. Muutin kirjoituksista kaikki ne kohdat, jotka voivat olla yhdistettävissä tiettyyn henkilöön.

Laadullisen tutkimuksessa tulee huomioida se, että tutkimus voi vahingoittaa vastaajia (Richards 2015, 15). Aineisto on suhteellisen pieni ja kerätty tietyn kuntayhtymän alueelta, minkä vuoksi tuloksissa tuli erityisesti huomioida vastaajien kunnioitus ja arvostus. Tulokset tuli ulottaa mikrotasolta makrotasolle, jolloin yksittäisten vastaajien ajatukset eivät nouse yksilöidysti esiin. Lisäksi kriittisen pohdinnan tuli olla analyyttistä (TENK 2018). Tutkimustulosten aineisto-otteissa tuli kiinnittää erityistä huomiota tunnistetietojen hävittämiseen tai karkeistamiseen (TENK 2018).

5 TULOKSET

5.1 Sukulaissijaisvanhemmuus situationaalisuuden muotona

Tutkittaessa sijaisvanhemman kiintymystä tulee ymmärtää sijaisvanhemman vuorovaikutussuhdetta lapseen. Toisaalta lasta voidaan ymmärtää suhteessa vanhempiin ja sijaisvanhempiin, sillä lapsi on sidoksissa heihin. Sukulaissijaisvanhemman situaatio eli elämäntilanne muodostuu suhteessa lapseen, lapsen vanhempaan sekä sosiaalityöhön. Sukulaissijaisvanhemmuus situationaalisuuden muotona tarkoittaa, että sijaisvanhempi on sekä sukulaisuus- että hoiva-suhteessa lapseen. (Rauhala 2015, 45.) Sukulaisuussuhde lapseen muodostuu lapsen vanhemman kautta ja hoivasuhde lapseen sijaisvanhemmuuden kautta. Sukulaisuus on keskeinen osa sukulaissijaisvanhemmuuden kokemusta ja luo alustan koko suhteen syntymiselle. Sukulaisuus merkitsee velvollisuutta niin hyvässä kuin pahassa, sitoutumista lapseen ja vanhempaan, yhteenkuuluvuutta ja itsestään selvyyttä.

Kokemuksissa sukulaisuus tulee esiin yhteenkuuluvuuden tunteena, sukulaisten jakamisena, sukulaisten kanssa olemisena, mahdollisuutena vaikuttaa sukulaisuussuhteiden säilymiseen sekä lapsen kasvattamisena yhdessä suvun kanssa. Suku on siten tärkeä osa sukulaissijaisvanhemmuuden kokemusta ja parhaimmillaan tärkeä voimavara. Suvun ennakkoluulot ja vaikeus kohdata suku tulevat esiin kokemuksissa. ”*Aluksi oli vaikea asettaa sanoja, kun ei ihan tiennyt mitä ja miten kertoa. Enhän voinut kertoa bioäidin asioita vaitiolovelvollisuuden takia vaikka sukua oltiin.*” Perhehoitajan rooli on siis aiheuttanut haastetta suvun kohtaamiseen ja sukulaisten ja perhehoitajan roolit ovat sekoittuneet.

Sukulaissijaisvanhemmuuden kokemus muodostuu paitsi suhteesta lapseen ja suhteesta vanhempaan myös suhteesta sosiaalityöhön. Sosiaalityö määrittää sijaisvanhemmuuden raamit, vastuut ja velvollisuudet. Toisaalta kokemus rakentuu vahvasti sukulaisuuden kontekstissa. Aiemmassa tutkimuksessa on huomattu sukulaisuuden luovan erityisen ja moniulotteisen tunneverkoston ihmisten välille. Sukulaissijaisvanhemmuus perustuu auttamiseen, velvollisuuteen, arkeen, arvoihin, iloon ja huolenpitoon. (Vuolukka 2015, 106.) Sukulaisuudessa on kysymys ihmisten välisestä verisiteestä. Sukulaisuuden sidoksellisuus verisiteisiin on kulttuuri-

sidonnaista ja suomalaisessa kulttuurissa sukulaisuuden käsitys on vahvasti yhteydessä biologiaan. Samanlaisuuden sekä biologisten suhteiden etsiminen vaikuttavat myös ihmisen sosiaalisen identiteetin rakentumiseen. (Hämäläinen 2012, 47-48.) Situationaalisuus olemismuotona on merkittävää identiteetinmuodostuksessa. Sijaisvanhemmuuden identiteetti muodostuu suhteessa sijoitettuun lapseen ja lapsen identiteetti sijoitettuna muodostuu suhteessa sijaisvanhempaan. (Rauhala. 2015, 45.)

Vuolukka nostaa sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteiksi sukulaissijaisvanhemmuuden tunteet sekä yhteisen historian lapsen ja vanhemman kanssa (2015, 107). Tunne on yksi kokemuksen laatu. Tunteet kuvaavat ihmisen suhdetta aiheeseen välittömänä. (Perttula 2009, 124.) Tunteet nousevat sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteiksi myös omassa aineistossani. Sukulaissijaisvanhempien kertomuksissa nousee esiin sekä positiivisia että negatiivisia tunteita. Positiivisiksi tunteiksi luokittelee rakkauden, ilon, riemun ja kiittollisuuden. Huoli, viha, suru, katkeruus, syyllisyys, pettymys, raivo, pelko sekä kohtaamattomuus esiintyvät taas negatiivisina tunteina. Myös Vuolukka (2015, 96-97) huomasi tutkimuksessaan, että sukulaissijaisvanhemmuudessa korostuvan huolenpidon, häpeän sekä ilon ja rakkauden tunteet. Perttulan mukaan (2009, 125) perustunteet, ilo, suru, onnellisuus, pelko, viha ja inho, sopeuttavat ihmistä elämäntilanteeseensa. Kertomuksissa ilo yhdistyy lapseen siihen, että saa olla mukana lapsen elämässä sekä siihen, että lapsi tuottaa iloa. Myös Vuolukan tutkimuksessa ilo ja rakkaus korostuivat lapsesta kerrottaessa (Vuolukka 2015, 96-97). Sukulaissijaisvanhemmat kokevat surua lapsen vanhemman tilanteesta, siitä, ettei lapsi voi olla vanhempiansa kanssa sekä surua oman vapauden menettämisestä. Myös aikaisemmassa tutkimuksessa on huomattu isovanhempien kokevan surua menetetyistä sosiaalisesta asemasta (Backhouse & Graham 2012, 311) sekä luopuvan sosiaalisista suhteista tai harrastuksista (Farmer & Moyers 2008, 186).

Sukulaissijaisvanhemmuuden kokemus liittyy myös suhteeseen itseä kohtaan. Sukulaissijaisvanhemmat kohdistavat surun lisäksi itseensä myös syyllisyyden tunteita. Kokemus siitä, oliko lapsen ottaminen perheeseen oikea päätös muiden perheenjäsenten kannalta, nousee syyllisyyttä aiheuttavana tekijänä esiin. Hämäläinen (2012, 39) nostaa esiin, että lapsen muuttaessa perheeseen myös sijaisperheen olemassa olevat sidokset muuttuvat. Biologisten lasten suhde omiin vanhempiin muuttuu sukulaislapsen muuttaessa perheeseen ja muodostaessa suhteen perheen aikuisiin. Sukulaislapsen tulo perheeseen on saanut sukulaissijaisvanhemmissa aikaan vahvan tarpeen huolehtia lapsesta ja oma hyvinvointi on saattanut unohtua. Yksi isovanhempi kirjoittaa, kuinka oli aloittanut vanhan harrastuksen uudelleen ja pystynyt irtautumaan kotoa

lapsen luota: ”Nyt tähän irtautumiseen vaikutti kyllä sekin, että biologiset vanhemmat käyvät säännöllisesti meillä ja touhuavat aktiivisesti lapsensa kanssa.”

Sukulaisuus luo erityisen kontekstin sijaisvanhemmuudelle. Sukulaissijaisvanhemman elämäntilanne, situaatio, rakentuu suhteessa lapseen, vanhempaan, itseen sekä sosiaalityöhön institutionaalisenä ulottuvuutena. Sukulaisuuden etuina nousee esiin yhteiset sukulaiset, sukulaisuussuhteiden säilyminen, lapsen oleminen lähellä, sitoutuminen ja rinnalla kulkeminen, yhdessä kasvattaminen sekä vanhemman tuttuus. Sukulaisuuden haasteina kokemuksissa esiintyvät yhteydenpito vanhempiin, tunneside vanhempaa kohtaan sekä sukulaissijaisvanhempana yhteistyö sosiaalitoimen kanssa. Perhehoitajan rooli aiheuttaa hämmennystä siihen kuuluvine velvollisuuksineen. Yksi vastaaja kuvaa, kuinka ei tiennyt, mitä suvulle voisi vaitiolovelvollisuuden takia kertoa. Ongelma oli ratkennut puhumalla tilanteesta vanhemman kanssa ja vanhemman luvalla suvulle oli voinut tilanteesta kertoa. Sukulaisten huomattua sijaisvanhemman olevan sovussa lapsen vanhemman kanssa, olivat he antaneet hyväksyntänsä asialle.

5.2 Kokemus muodostuu suhteesta lapseen

Arki sukulaissijaisvanhemmuuden alustana

Sijaishuollon tarkoituksena on turvata lapselle pysyvä kasvuympäristö sekä jatkuva ja turvallinen kiintymyssuhde huolehtiviin aikuisiin (Lastensuojelun keskusliitto 2018, 7). Aiemmassa tutkimuksessa on huomattu, että sukulaisilleen sijoitetut lapset kokevat yhteisen tekemisen erityisen mukavana (Kallinen 2017, 219). Sijoitetut nuoret tunsivat olonsa hyväksi juhlien ja lomamatkojen vuoksi, mutta myös arkiset yhdessäolon hetket, kuten keskustelu, tv:n katselu sekä yhteiset ruokailut, olivat merkityksellisiä (Hedin 2014, 170). Yhteiset hetket osoittivat myös välittämistä ja loivat solidaarisuutta sekä vaikuttivat kuulumisen tunteeseen (emt., 172). Myönteinen kokemus sijaisperheestä vahvisti perhesuhteiden pysyvyyden ja jatkuvuuden kokemusta (Kallinen 2017, 219).

Sukulaissijaisvanhemmat kuvaavat yhdessä tekemisen muodostuvan paljon arkisten asioiden ympärille. Arki jakautuu kotona olemiseen ja tekemiseen sekä kodin ulkopuolella tehtäviin asioihin. Arkeen haetaan muutosta välillä erilaisilla arjesta poikkeavilla asioilla. Yhteinen te-

keminen kotona koostuu lapsen kouluasioiden sekä kotiasioiden ympärille. Koulu on keskeinen osa lapsen arkea, joten on luonnollista, että arjessa kokeisiin lukeminen ja läksyjen tarkistaminen näkyvät. Toisaalta kotiasiat ja arjen peruspilarit, kuten siivoaminen ja ruuan laittaminen, näkyvät vastauksissa arkisina asioina, joihin lapsi osallistuu. Sukulaissijaisvanhempi osallistuu lapsen arkeen ja vastaavasti lapsi osallistuu aikuisen arkeen. Yhdessä olo muodostuu vastavuoroisesti arjen perusasioiden ympärille. Toisaalta kotona myös rentoudutaan ja tehdään yhdessä asioita: pelataan, leikitään, luetaan ja katsotaan televisiota. Myös hellyys ja läheisyys lapsen ja sukulaissijaisvanhemman välillä kuuluvat arkeen. Arjen velvoitteiden, koulun ja kotiasioiden, jälkeen aikaa jää yhteiseen olemiseen ja rentoutumiseen. Kotona lapsen kanssa sukulaissijaisvanhemmat auttavat koulutehtävissä, tekevät kotitöitä lapsen kanssa yhdessä sekä rentoutuvat yhdessä pelaamisen sekä tv:n katsomisen keinoin.

Arkeen ja yhteiseen tekemiseen kuuluu myös kotoa poistuminen. Sukulaissijaisvanhempi vie lasta harrastuksiin, kouluun ja päiväkotiin. Arjessa yhteistä aikaa on myös siirtymissä paikasta toiseen sekä käyminen erilaisissa paikoissa, kuten kaupassa ja kirjastossa. Lisäksi kodin ulkopuolinen tekeminen muodostuu lapsen harrastuksista tai yhteisistä harrastuksista, kuten uimisesta. Myös ulkoilu on tärkeä yhteinen asia ja nousee esiin useassa arjen kuvauksessa. Arjen rutiinit ja yhdessä tekeminen nousevat kertomuksissa esiin. Lapsi on osa tavallista perhearkea siihen kuuluvine asioineen. Vastauksissa tulee esiin myös se, että lapsen kanssa halutaan tehdä arjesta poikkeavaa tekemistä, kuten käydä ulkomailla, sisäleikkipuistossa tai kylässä toisten luona. Myös lapsen kaverit tuovat arkeen vaihtelua. Tavalliset arkiset asiat ovat itsestään selviä, mutta silti vastauksissa kuvataan tekemistä juuri arjen asioiden ympärillä. Nostetaan näkyväksi se, että arki on tavallisuudessaankin merkityksellistä ja kokemuksen kuvaaminen juuri arjen kautta muodostuu tärkeäksi.

Arjen kuvaukset rakentuvat myönteisten asioiden ympärille ja ovat sävyltään positiivisia. Arjen kuvaukset kertovat turvallisesta arjesta, joka itsessään on merkityksellistä. Arjen kuvauksissa ei näy lapsen ja vanhemman välinen yhteydenpito, mikä voi kertoa siitä, että yhteydenpito ei ole kiinteä osa arkea. Sukulaissijaisvanhempien kuvaukset arjesta tukevat aiemman tutkimuksen havaintoja. Yhteiset hetket luovat myönteisiä kokemuksia ja lisäävät kuulumisen tunnetta. Yhteinen tekeminen vahvistaa positiivista vuorovaikutusta lapsen ja sijaisvanhemman välillä sekä osaltaan edistää perhesuhteiden jatkuvuuden kokemusta.

Suhde lapseen - se on sellainen viha-rakkaussuhde

Lapsen ja sukulaissijaisvanhemman välillä on erityinen suhde, sillä heidän elämäntarinansa kietoutuvat yhteen. Lapsen merkitys sukulaissijaisvanhemmalle kuvautuu kertomuksissa erityisenä. Lapsi näkyy kokemuksissa vuorovaikutussuhteen kautta ja suhteessa kirjoittajaan. Suhteen ollessa hyvä ja lämmin, lapsi kuvautuu myönteisten asioiden kautta. Vastaajat kertovat, kuinka lapsi on kuin oma, osa perhettä ja tärkeintä tällä hetkellä. Lapsi pyytää mukaan leikkiin, lapsi ottaa vastaan hellyyttä ja hänelle saa antaa hellyyttä. Lapsi tuottaa vastaajalle iloa ja merkitsee enemmän kuin vain lapsenlasta. Suhteen ollessa jollakin tavoin haastava, lapsi saattaa tuntua pakolliselta velvoitteelta. Suhteen lapseen ollessa vaikea lasta kuvataan vuorovaikutuksen haasteiden kautta: lapsi ei osallistu, haastaa, torjuu tai ei koe rakkautta kuten sukulaissijaisvanhempi toivoisi.

Ritala Koskinen (2001, 60) jakaa tutkimuksessaan lapsen ja vanhemman välisen suhteen ulottuvuuksia biologiseen, juridiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen. Sosiaalisessa ja psykologisessa vanhemmuudessa on kyse vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutussuhteesta. Sukulaissijaisvanhempien kertomuksissa suhteestaan lapseen näkyvät sosiaalisen ja psykologisen vanhemmuuden ulottuvuudet. Lapsen liittyvinä suhteeseen positiivisesti vaikuttavina piirteinä nousee esiin hoivan antaminen, tarvitseminen ja vastaanottaminen. Lapsi tarvitsee hoivaa ja turvaa ja sukulaissijaisvanhempi saa sitä hänelle tarjota. Lapsi ottaa läheisyyttä myös vastaan sukulaissijaisvanhemmalta. Lapsen hyväksyessä huolenpidon, saavuttaa suhde sosiaalisen ulottuvuuden elementtejä.

Kertomuksissa tulee esiin myös se, että lapsi torjuu hoivan ja huolenpidon. Lapsen liittyviksi suhteeseen negatiivisesti vaikuttaviksi piirteiksi kuvautuvat lapsen osallistumattomuus ja vastustus. Lapsi ei ota hoivaa vastaan tai halua osallistua yhteiseen tekemiseen. Lapsi suojaa itseään kovalla kuorella tai torjuu tarjotun hoivan. Tällöin vanhemmuuden sosiaalinen ulottuvuus puuttuu. Psykologisessa ulottuvuudessa on kyse siitä, tunteeke lapsi aikuista tunnetasolla vanhemmakseen (Ritala-Koskinen 2001, 60). Voisi ajatella, että sijaisvanhemmuudessa on kyse myös siitä, tunteeke aikuinen lasta tunnetasolla omakseen. Psykologisessa ulottuvuudessa tulee pohdittavaksi lapsen ja biologisen vanhemman psykologisen siteen säilyminen sekä onko uusi psykologinen suhde välttämättä lapsivanhempi-suhde (Ritala-Koskinen 2001, 60) vai voiko se olla myös lapsen ja isovanhemman välinen suhde.

Sukulaissijaisvanhemmat kuvaavat suhdettaan lapseen oman toimintansa kautta. He kertovat tarjoavansa lapselle hoivaa, turvaa ja läheisyyttä. Aiemmassa tutkimuksessa on huomattu hoi-
van olevan merkittävä kiintymyssuhdetta tukeva asia. Se auttaa luomaan turvallisen ympäris-
tön lapselle ja tukee lapsen mahdollisuutta tutkia ympäristöään (Feeney & Woodhouse 2016,
827). Lapsen kehityksen kannalta on tärkeää, että lapsi uskaltaa tutkia ympäristöään. Se viestii
myös turvallisesta kiintymyssuhteesta lapsen ja hoivaajan välillä. (Hautamäki 2002, 23–24.)
Sukulaissijaisvanhempien kertomuksissa välittyy lapsen tärkeys ja lapsen asettaminen etusi-
jalle. He kuvaavat, kuinka lapsi on heille kuin oma, luonnollinen osa perhettä ja enemmän kuin
lapsenlapsi. Myös Koisti-Auer (2008, 88) huomasi tutkimuksessaan sukulaissijaisvanhemman
ja lapsen välisen kiintymyksen kuvautuvan vahvoina siteinä lapseen ja lapsen olevan osa per-
hettä. Lapsen turvautuminen sukulaissijaisvanhempaan kuvautuu lämpimänä ja hyvänä asiana
kun taas se, ettei lapsi turvaudu sukulaissijaisvanhempaan kuvastuu surullisena asiana:

*”Vanhempana ja äitinä se on ollut hirveän sydäntä raastavaa nähdä miten
lapsi jo niin pienenä oli rakentanut itselleen pärjääjän roolin eikä suostunut
ottamaan hoivaani vastaan”.*

Sukulaissijaisvanhemmat kuvaavat suhteen olevan avoin, kiinteä ja läheinen, mutta toisaalta
kokemuksissa välittyy se, ettei suhde aina ole niin hyvä kuin toivoisi ja suhteesta puuttuu lä-
heisyyttä. Sukulaissijaisvanhemmat pyrkivät vastaamaan lapsen tarpeisiin, vaikka se olisi vai-
keaa.

Sukulaissijaisvanhemmat kertovat sijoituksen taustaa tai viittaavat aikaan ennen sijoitusta.
Usein suhde on syntynyt jo ennen sijoitusta sukulaiselle ja lapsen ottaminen on ollut itsestään
selvää. Aiemmassa tutkimuksessa on huomattu, että sukulaissijaisperheen jäsenet ovat lapselle
tärkeitä. Sukulaissijaisvanhemmat olivat olleet lapsen elämässä jo ennen sijoitusta ja osa lapsen
historiaa, mikä loi pysyvyyden ja jatkuvuuden tunnetta lapsen elämässä. (Kallinen 2017, 218.)
Myös Vuolukan (2015, 94) aineistossa sukulaissijaisvanhempien tunnesuhde lapseen oli
myönteinen jo ennen sijoitusta. Sijoituksen alkuvaihe on saattanut olla vaikea ja *kiintymys on
muodostunut taistelujen kautta*, kuten yksi vastaaja kuvaa. Lapsen traumaattiset kokemukset
ovat näkyneet sukulaissijaisperheissä ja lapsen oireilu on tuntunut pahalta sukulaissijaisvan-
hemmasta. Kuten Sinkkonen (2015, 156) toteaa, lapsi tuo mukanaan uuteen perheeseen opitut
kiintymyssuhdemallit, mikä saattaa aiheuttaa haastetta sijaisvanhemmille.

Aiemmassa tutkimuksessa (Dunne & Kettler 2008, 343) on huomattu kasvatusvastuun lapsesta aiheuttavan isovanhemmille kuormittuneisuutta. Sijaisvanhempana toimivat isovanhemmat kuvasivat heidän psyykkisen vointinsa parantuneen sen jälkeen, kun he olivat sopeutuneet vanhemmuuden rooliin ja lapsenlapsen haasteellisen käytöksen vähennyttyä. Haasteellisen käytöksen vähentyminen yhdistettiin turvalliseen, ennakoitavaan ja rakastavaan kotiin sekä arkeen. Myös tutkimusaineistossa tulee esiin se, että sukulaissijaisvanhemmat kokevat onnistuneensa vakauttamaan lapsen kasvuolosuhteita. Yksi vastaajista kuvaa, kuinka lapsen tarvitsema tuki on vahvistanut suhdetta. Sukulaissijaisvanhemmuus tuottaa myös kokemuksen tarpeellisuudesta ja kiintymyksestä: ”*Minä olen lapselle ainoa, joka pystyy turvaamaan ja vakauttamaan lapsen, kun nämä traumat laukeavat.*”

Lasta kohtaan sukulaissijaisvanhemmat kokevat rakkautta, kiintymystä ja iloa, mutta myös huolta sijoituksen purkamisesta sekä toisaalta surua siitä, ettei lapsi voi elää vanhempiansa kanssa. Lapsi myös muistuttaa sijoitukseen johtaneista asioista. Rakkaus ja kiintymys lapseen yhdistyy lapsen puolustamiseen, kasvun ja kehityksen seuraamiseen, yhteisiin hyviin hetkiin, ilon tuottamiseen ja vahvaan huolehtimisen tarpeeseen. Myös Koisti-Auer (2008, 88) huomasi tutkimuksessaan, että sukulaissijaisvanhemmat nimeävät antoisimmiksi asioiksi lapsen kasvun ja kehityksen seuraamisen sekä mahdollisuuden turvallisten olosuhteiden tarjoamiseen. Sukulaissijaisvanhemmat puolustavat lapsen etua sosiaalityöntekijälle sekä kantavat huolta siitä, että lapsi palaisi vanhemmilleen. He huolehtivat lapsen nukkumaan ja haluavat tarjota lapselle turvallisen kasvuympäristön. Sinkkonen (2018, 176) nostaa esiin, että epävarmuus sijoituksen kestosta estää niin lasta kuin sijaisvanhempaa muodostamasta intensiivistä tunnesidettä. Sukulaissijoituksen ollessa kyseessä lapsen side sijaisvanhempaan ei katkea, vaikka sijoitus päättyisi. Veriside lapseen säilyy joka tapauksessa ja sen vuoksi sukulaissijaisvanhempi voi uskaltaa rohkeammin muodostaa tunnesuhteen lapseen.

Sukulaissijaisvanhemmuus merkitsee vastaajille velvollisuutta sekä positiivisessa että negatiivisessa suhteessa. Sukulaissijaisvanhemmille lapsen ottaminen luokseen on ollut itsestään selvää ja siihen on varauduttu jo ennen sijoitusta. Lapsi on otettu luokse asumaan, ettei olisi joutunut vieraaseen perheeseen. Myös lapsen oma toive on vaikuttanut päätökseen ottaa lapsi asumaan. Vastaajat kuvaavat sukulaissijaisvanhemmuuden olevan tärkein tehtävä, luonnollinen ratkaisu ja sitoutumista rinnalla kulkemiseen. Toisaalta suhteen lapseen ollessa haastava, sukulaissijaisvanhemmuus merkitsee myös pakollista velvoitetta, joka ei pääty täysin lapsen

täysi-ikäisyyden jälkeen, kuten yksi vastaajista kuvaa sukulaissijaisvanhemmuuden olevan *pakollinen velvoite, joka hieman helpottaa, kun lapsi muuttaa pian omilleen*. Sukulaissijaisvanhemmuus on sitoutumista lapseen, mikä jatkuu läpi lapsen elämän. Aiemmassa tutkimuksessa on huomattu sijaisvanhempien sitoutumisen lapseen olevan tärkeää lapsen turvallisuuden tunteen (Dozier & Rutter 2016, 706) sekä kiintymyssuhteen syntymisen kannalta (Sinkkonen 2018, 176).

Vanhemmuuden kokemus nousee yhtenä sukulaissijaisvanhemmuuden keskeisenä osana. Lapset ovat kuin omia, vaikka toisaalta yhteydenpito vanhempiin muistuttaa sijaisvanhemman roolia. Yksi sukulaissijaisvanhempi kuvaakin jaetun vanhemmuuden kokemusta ja toinen lapsen kasvattamista yhdessä vanhempien ja sukulaisen kanssa: *”koen, että tässä on tällä hetkellä semmoinen koko suku/koko perhe kasvattaa tilanne”*. Vanhemmuuden kokemus muodostuu tavallisesta arjesta, lapsen rakastamisesta, huolehtimisesta ja rajojen asettamisesta. Sukulaissijaisvanhemmat haluavat olla lapselle tuttuja ja turvallisia vanhempia, vaikka heillä olisikin toive lapsen palaamisesta vanhemmilleen.

Vanhemmuuden ja sukulaisuuden roolien sekoittumisen vuoksi vanhemmuuden kokemus kuvastuu erilaisena, kuten yksi isovanhemmista kuvaa *”isovanhemman roolin muuttuminen tavallaan vanhemmaksi”*. Sukulaissijaisvanhemmuuden rooli vanhempana merkitsee vastaajille myös vastuuta. Samanlaiseen tulokseen on tullut myös Vuolukka (2015, 75), joka huomasi tutkimuksessaan vanhemmuuden rakentuvan uudelleen isovanhemman position kautta. Koisti-Auer (2008, 75) taas huomasi lähes kaikkien tutkimuksensa sukulaissijaisvanhempien kokevan olevansa kiintyneitä lapseen, vaikka toisaalta kiintymys ja vanhemmuuden rooli tuottivat myös haasteita. Sukulaissijaisvanhemmuuden rooli kuvautui moninaisena aivan kuten yksi isovanhemmista kuvaa aineistossani *”lapsen olevan paljon enemmän kuin lapsenlapsi”*.

Lapset asettavat vanhemmuuden kriteereiksi vastuun ja rakkauden. Valkonen on huomannut kriteereiden olevan samat perhehoitoon sijoitetuilla sekä vanhempiansa kanssa asuvilla viides- ja kuudesluokkalaisilla. Sijaisvanhempien rakkaudenmittarina oli nuoren kokemus tasavertaisena perheen jäsenenä. Todelliseksi vanhemmaksi koettiin, jos nuori oli kokenut tulleensa hyväksytyksi. Viides- ja kuudesluokkalaiset taas nostivat esiin vanhemmuuden peruspalikoiden olevan vastuullinen aikuisuus sekä se, että pitää lasta tärkeänä. (Valkonen 2008, 112, 120.) Kokemuksissa lapset kuvautuvat tasavertaisina perheenjäseninä, kuin omina ja eroa biologisiin

lapsiin ei aina edes huomattu. Sukulaissijaisvanhemmat täyttävät kertomusten perusteella vanhemmuuden peruspalikat hyvin, sillä lapsi kuvautuu sijaisvanhemmille tärkeänä ja kiintymys lapseen näkyy hoivan ja huolenpidon ilmaisuina. Kiintymyssuhteen näkökulmasta sukulaissijaisvanhemmat näyttävät tarjoavan lapselle hyvän mahdollisuuden turvalliseen kiintymyssuhteeseen siitä huolimatta, että vanhemmuuden rooli on erilainen.

5.3 Kokemus suhteessa lapsen vanhempaan

Läheinen suhde lapsen vanhempaan tekee sukulaissijaisvanhemmuudesta erityisen tunnerikasta. Lapsen vanhemman tilanteesta johtuva suru ja huoli saattavat olla lapsen kautta jatkuvasti läsnä (Koisti-Auer 2008, 24). Yksi isovanhemmista kuvaakin ristiriitaisia tunteita, kuinka lapsi ”*tuo paljon iloa arkeen, vaikka toki muistuttaa jatkuvasti läsnäolollaan niistä surullisista asioista, jotka sijoittamisen syynä olivat*”.

Tunteista pelko, huoli, katkeruus ja kiitollisuus yhdistyvät surun lisäksi lapsen vanhempiin. Sukulaissijaisvanhemmat kantavat huolta siitä, miten lapsen vanhemmat pärjäävät ja surevat vanhempien tilannetta. Toisaalta kertomuksissa nousee esiin kiitollisuus siitä, että ovat saaneet hoitaa lasta ja seurata tämän kehitystä. Tämä on linjassa Koisti-Auerin (2008, 91) tutkimukseen, jossa sukulaissijaisvanhemmuuden raskaimmiksi asioiksi nousi lapsen vanhempia kohtaan tunnettu suru, huoli ja murhe. Pääosin kertomuksista välittyy sukulaissijaisvanhempien halu säilyttää hyvä suhde lapsen vanhempien kanssa ja toive lapsen palaamisesta vanhemmilleen. Isovanhemmat toivovat lapsen palaamista vanhemman luokse ja olisivat toivoneet, että lapsen vanhemmat olisivat pystyneet hoitamaan lapsen. Toisaalta isovanhempi pohtii, jaksako huolehtia lapsesta, mikäli vanhempien tilanne ei parane. Oma jaksaminen nousi esiin myös aiemmassa tutkimuksessa sukulaissijaisvanhemmuuden kuormittavana asiana (esim. Koisti-Auer 2008, 90 ja Dunne & Kettler 2008, 343).

Lapsen kannalta ei ole yhdentekevää, millainen suhde sukulaissijaisvanhemmalla ja lapsen vanhemmalla on, sillä vanhemman suhde sijaisvanhempaan heijastuu lapsen ja sijaisvanhemman väliseen suhteeseen. Lapset, joilla luokiteltiin olevan turvallinen kiintymyssuhde, sijaisvanhemmat suhtautuivat lapsen vanhempiin myönteisesti. He pitivät yhteyttä lapsen sukuun ja puhuivat myönteisesti lapsen vanhemmista. Sijoituksen päätyttyä sijaisvanhemmat pitivät yhteyttä lapseen. (Andersson 2009, 23.) Tämä tukee havaintoani siitä, että toimiva ja hyvä suhde

lapsen vanhempaan auttaa sukulaissijaisvanhempaa jaksamaan ja muodostuu kokemus siitä, että lasta kasvatetaan yhdessä. Jos yhteydenpidossa oli haastetta, saattoi tämän hetkinen kokemuksen kuvaus muodostua suurelta osin yhteydenpidon kuvaamiseen. Anderssonin (2009, 23) mukaan turvattomasti kiintyneillä lapsilla oli sijaisvanhemmat, jotka eivät olleet tekemisissä lapsen vanhempien kanssa tai he suhtautuivat negatiivisesti lapsen vanhempiin. Näiden sijaisvanhempien mielestä oli lapsen edun mukaista rajoittaa lapsen ja vanhemman yhteydenpitoa. Anderssonin tutkimuksessa on kysymys suurimmaksi osin ei-sukulaisperheistä. Kuitenkin Anderssonin tutkimuksen tuloksia voi varauksellisesti soveltaa myös omaan aineistooni. Lapsen turvallisen kiintymyssuhteen kannalta on tärkeää, että sukulaissijaisvanhemmat suhtautuvat positiivisesti lapsen vanhempaan ja tukevat yhteydenpitoa.

Vuolukka (2015) jaotteli oman sukulaissijaisvanhemmuutta käsittelevän aineistonsa kolmen position kautta. Omassa aineistossani on yhtäläisyyksiä jokaiseen kolmesta positioista. Sijaisvanhemmiksi ryhtyneillä sijoitus oli tullut yllättäen ja motivaatio sukulaissijaisvanhemmaksi ryhtymiseen oli tullut halusta auttaa lasta ja vanhempaa. He toivoivat yhteydenpidon toteutumista. He eivät olleet juuri tekemisissä perheen kanssa ennen huostaanottoa (Vuolukka 2015, 104). Yksi vastaajista lukeutuu tähän positioon. Sijoitustilanne oli tullut yllättäen ja vanhempi oli suostunut huostaanottoon vain, jos sijoitus tapahtuisi vastaajan luokse. Sijaisvanhempi kertoo tunteneensa sijoituksen alussa huolta vanhemman tilanteesta. Hän kuvaa alun olleen tuntemyrskyä ja kaikki oli tapahtunut äkkiä. Sijoitustilanne oli aiheuttanut myös ristiriitaa:

”Hirveä suru lapsen äidin tilanteesta ja huonosta voinnista. Samalla olin ehtinyt tutustua aivan valloittavaan lapseen, josta ei voinut olla tykkäämättä. Kotona oma biolapsi reagoi voimakkaasti alussa ja matkan varrella ja siitä on ollut vahvaa syyllisyyttä myös, että olenko tehnyt liian omapäisen päätöksen toisten hyvinvoinnin hinnalla. Biolapselle, kun se pienemmän muutto oli kova paikka. ”Miksi toit ton tänne pilaamaan mun elämän?””

Lapsen arjen huolenpitäjä -positio oli muodostunut jo ennen sijoitusta sukulaisen huolehdittua lapsesta. Motivaatio sukulaissijasijavanhemmuuteen tuli rakkaudesta sekä kiintymyksestä lasta kohtaan. Heillä oli läheinen suhde lapsen vanhempaan. Lapsen arkeen tuoma ilo auttoi jaksamaan sijaisvanhemmuutta. Vaikeutta sijaisvanhemmuuteen tuli läheisen suhteen sekä omasta lapsesta kannetun huolen vuoksi. (Vuolukka 2015, 105.) Aineistossani arjen huolenpitäjät oli-

vat tutustuneet lapseen jo ennen sijoitusta ja lapsi tuo iloa arkeen. Yksi vastaajista kuvaa sijoituksen olleen ”*itsestänselvyyys ja siihen oli varauduttu jo ennen lapsen syntymää*”. Omasta lapsesta on ollut huolta, mutta tilanteen muututtua parempaan vanhemmuus toteutuu jaettuna vanhemmuutena yhdessä isovanhempien ja vanhempien kanssa. Yksi vastaajista kuvaa: ”*vanhemmat ja toinen mummo ovat vahvasti tässä mukana. Saamme toivottavasti yhdessä hyvää aikaan!*”

Andersson (2009, 24) pohtii, että hoivan ja sijoitusten katkeamisen taustalla on usein tyytymättömyyttä ihmissuhteissa: ensin ristiriitoja lapsen vanhemman ja sijaisvanhemman välisessä suhteessa ja myöhemmin konflikteja lapsen ja sijaisvanhemman välisessä suhteessa. Vaikea suhde sijaisvanhemman ja vanhemman välillä ei aineistossani heijastu suhteeseen lapseen. Vanhempia kohtaan esiintyy kuitenkin vaihtelevia tunteita ja vanhemman syytökset saavat vastaajan tuntemaan vihaa. Yksi vastaajista kertoo sukulaissijaisvanhemmuudessa olevan vaikeinta säilyttää hyvä suhde lapsen vanhempaan. Isovanhempi, jolla on vaikea suhde lapsen vanhempaan kuvaa vanhemman olevan väkivaltainen, lapsen pelkäävän vanhempaa, ja aiheuttaneen sen, ettei toinen vanhempi jaksanut hoitaa lasta. Sijaisvanhempien hyväksyvä, sensitiivinen ja tukeva suhtautuminen vanhempiin auttaa lasta käsittelemään vanhempiinsa liittyviä pettymyksiä (Andersson 2009, 24). Tämän vuoksi on tärkeää, että sijaisvanhemmat suhtautuvat myönteisesti lapsen vanhempiin. Suhteen vanhempaan ollessa hyvä yhteistyö onnistuu ja sukulaissijaisvanhemmuus kuvautuu hyvänä asiana. Sukulaissijaisvanhempi, jolla on hyvä suhde lapsen vanhempaan pohtii, ”*kuka tukee ja puolustaa vanhempaa, jos sijaisperhe on vieras*”. Sukulaisuus ja veriside vanhemman ja sijaisvanhemman välillä saa heidät toimimaan yhdessä.

5.4 Lapsen ja vanhemman välinen suhde

Suhteen säilyttäminen biologisiin vanhempiin on merkityksellistä lapsen kannalta. Kallinen (2017, 216) huomasi tutkimuksessaan, että sukulaisilleen sijoitetut lapset mielsivät ensisijaisiksi perhesuhteikseen suhteet vanhempiinsa ja sisaruksiinsa. On hyvä huomata, että vaikka sukulaissijaisvanhemmat mieltäisivät lapsen omakseen, voi lapsi kuitenkin pitää suhdetta omaan vanhempansa ensisijaisena. Psykologinen vanhemmuuden ulottuvuus ei tällöin lapsen näkökulmasta välttämättä toteutuisi. Aineistossani sukulaissijaisvanhemmat halusivat suurim-

maksi osaksi tukea lapsen ja vanhemman yhteydenpitoa sekä toivoivat lapsen palaamista vanhemmilleen. Kokemuksissa välittyi kuitenkin myös se, että yhteydenpitoa vanhempaan pidetään haitallisena.

Mahdollisuus vaikuttaa sukulaissuhteiden säilymiseen ja lapsen olinpaikkaan nousevat esiin sukulaissijaisvanhemmuuden ja perhehoitajuuden hyvinä puolina. Perhehoitajuuteen kuuluu velvollisuus yhteydenpitoon ja myönteiseen suhteutumiseen lapsen vanhempia kohtaan (Aravena 2018, 269). Kokemuksissa tulee esiin, että yhteydenpito vanhempiin on ollut vaikeaa ja aiheuttanut haastetta. Yksi vastaaja kuvaa, kuinka ”*lapset tuntuvat omilta, mutta yhteydenpito vanhempaan muistuttaa, ettei niin ole*”. Kallinen (2017, 216) huomasi tutkimuksessaan, että sukulaisilleen sijoitetut lapset nostivat mukaviksi arjen tapahtumiksi vanhempien tapaamiset. Omassa aineistossani sukulaissijaisvanhemmat eivät nostaneet arjen kuvauksissaan esiin lapsen ja vanhemman tapaamisia. Kallisen (2017, 216) tutkimuksessa lapset mielsivät elämän parhaimmiksi hetkiksi vanhemman tapaamiset. Puutteellinen ja vähäinen yhteydenpito vanhempiin oli lapsille erittäin kuormittavaa ja vaikutti heidän arkeensa. Nämä lapset suunnittelivat vanhemmalleen palaamista ja vanhemman etsimistä aikuisena. (Hedin 2014, 171).

Vuolukka (2015, 94) huomasi tutkimuksessaan, että sukulaissijaisvanhemmuudessa lapsen yhteydenpito sukulaissijaisvanhemman sukuun toteutuu paremmin kuin toisen vanhemman sukuun. Aineistossani ei mainittu erikseen kumman sukulaisten tapaamisista oli kyse. Toisaalta ilmaisut ”omaan sukuun” viittaavat sukulaissijaisvanhemman puoleiseen sukuun. Ainoastaan yhdessä kokemuksessa mainitaan myös toinen isovanhempi osana lapsen arkea.

Yhteydenpito ei aina näyttäytynyt kokemuksissa positiivisena asiana. Vuolukan aineistossa yhteydenpidon rajoittaja -positiossa sukulaissijaisvanhemmat suhtautuivat kielteisesti lapsen ja vanhemman yhteydenpitoon. Tarinoissa tuli esiin tilanteiden kärjistäminen ja murehtiminen. He eivät omalla toiminnallaan kyenneet tukemaan yhteydenpitoa ja sen taustalla oli pelko siitä, että yhteydenpito vahingoittaa lasta. Yhteydenpitoa rajoittavat sukulaissijaisvanhemmat puhuivat sosiaalityöntekijälle tapaamisten lasta vaurioittavista tekijöistä. Yhteydenpidon rajoittajilla oli rakkaus lapseen sekä kiintymys lasta kohtaan. (Vuolukka 2015, 106.)

Oman aineistoni kokemuksissa on yhtäläisyyksiä yhteydenpidon rajoittaja -positioon. Yksi vastaajista kuvaa, kuinka tapaamiset toisen vanhemman kanssa ovat aiheuttaneet lapselle trau-

moja ja kokee, että sukulaissijaisvanhempaa on painostettu tapaamisten toteuttamiseen uhkailamalla ja kiristämällä. Ristiriidat sosiaalityöntekijän kanssa tulevat selvästi esiin ja kulmineituvat yhteydenpidon ympärille:

”Sosiaalityöntekijöille lapsen oikeus on pakkovelvollisuus, ja tukeminen tarkoittaa käytännössä ylipuhumista ja pakottamista. Lapsen omalla mielipiteellä, kokemalla ja mielenterveydellä ei heille ole mitään merkitystä. He vaan toistaa kaavaa, heidän velvollisuus on tukea että lapsi tapaa vanhempansa.”

5.5 Sosiaalityön institutionaalinen ulottuvuus

Perhehoitajan rooliin kuuluu yhteistyö sosiaalitoimen kanssa. Kuten Koisti-Auer (2008, 95) toteaa, yhteistyö sosiaalityöntekijän ja perheen välillä voi parhaimmillaan synnyttää luottamuksellisen suhteen, jossa kaikki osapuolet voivat luottaa siihen, että toimitaan yhdessä lapsen parhaaksi. Aikaisemmassa tutkimuksessa on huomattu sukulaissijaisvanhemmuuden yhdeksi raskaimmaksi asiaksi nousevan yhteistyön sosiaalitoimen kanssa (Koisti-Auer 2008, 91). Yksi sukulaissijaisvanhempi kuvaa sukulaissijaisvanhemmuuden olevan hyvä ratkaisu lapsen kannalta, jonka ehdoksi asetetaan ehdoton rakkaus lasta kohtaan. Sukulaissijaisvanhemmat ovat sitoutuneita hoitamaan lasta ja ”jättää omat tunteensa syrjään... kun meitä kuultaisiin niin moni lapsi saisi sukulaissijaisperheessä yhtä hyvän elämän”. Sukulaissijaisvanhemmuuden onnistuminen vaatii, että ”sosiaalityöntekijät muuttavat asennettaan... keskittyvät miettimään miten lapsi asiat kokee”.

Sukulaissijaisvanhemmuuden kuvauksissa sosiaalityö näyttäytyy negatiivisessa valossa. Perustunteista viha yhdistyy kokemuksiin vanhempiin sekä sosiaalityöhön. Sukulaissijaisvanhemmat kokevat vihaa sosiaalityötä kohtaan. Sosiaalityöntekijä on sivuuttanut joko sukulaissijaisvanhemman tai lapsen vanhemman kokemuksen. Kohtaamattomuus ja sivuuttaminen välittyvät muun muassa ilmaisuissa päälle puhumisesta ja siitä, ettei ollut aikaa kuunnella. Myös Koisti-Auerin (2008, 97) tutkimuksessa kiire ja työntekijöiden ammattitaidottomuus nousivat esiin tyytymättömyyttä aiheuttavina asioina. Sukulaissijaisvanhemmat asettuvat puolustamaan lapsen etua sekä vanhempaa sosiaalityötä vastaan. Sukulaissijaisvanhempien kokemuksissa nousee esiin myös pelko lapsen puolesta liittyen sosiaalityöntekijään. Kokemuksissa välitty

keinottomuus ja avuttomuus sekä hätä siitä, että lapsen etua ei huomioida. Kokemuksessa sosiaalityö on vihollinen, josta oheishuoltoratkaisun jälkeen pääsee eroon, kuten yksi vastaajista kuvaa: ”*Tämän mielivallan lopettamiseksi lapsen vanhempi haki minulle oheishuoltajuutta, saan sen mukaan yksin päättää lapsen asuinpaikasta ja koulusta.*”

Kansainvälisissä tutkimuksissa nousee esiin vähäinen tuki sukulaissijaisvanhemmille. Sukulaissijaisvanhemmat ja etenkin isovanhemmat jäävät ilman palveluita sekä tukea. (Cuddeback 2004, 633.) Backhouse ja Graham (2012, 313) tutkivat Australiassa isovanhempien kokemuksia vanhemmuudesta ja roolin muuttumista isovanhemmasta lapsen vanhemmaksi. Tutkimukseen osallistuneet isovanhemmat olivat sitoutuneita lapsen hyvinvointiin emotionaalisesti, taloudellisesti sekä moraalisesti huolimatta sosiaalisesta tai taloudellisesta tuesta. Isovanhemmat kokivat jäävänsä ilman sosiaalista ja taloudellista tukea sekä olevansa vähemmän arvostettuja kuin sijaisvanhemmat. Ruotsalaisessa tutkimuksessa nousee esiin, että sijaisvanhemmat ja lapset tarvitsevat tukea lapsen vanhempiin liittyvien pettymysten käsittelyyn (Andersson 2009, 24). Sijaisvanhemmalle tarjottu perhetyö näyttyy aineistoni kokemuksessa negatiivisena asiana ja uhkailuna. Myös tarjottu työnohjaus on hyvän alun jälkeen ollut huono asia, jonka tarkoituksena on ollut saada sijaisvanhemman mieli muuttumaan ja olemaan samaa mieltä sosiaalityöntekijän kanssa. Toisaalta sukulaissijaisvanhemmat saivat apua lapsen isovanhemmilta tai jopa vanhemmilta. Myös Koisti-Auer (2008, 85) huomasi tutkimuksessaan, että sukulaissijaisvanhempien lähiverkostot olivat hyvät ja he kokivat saavansa apua lähes poikkeuksetta. Yksi isovanhemmista kuvaa kuinka ”*toisen biologisen vanhemman äidin konkreettinen apu ja yhteiset keskustelut auttoivat jaksamisessa*”.

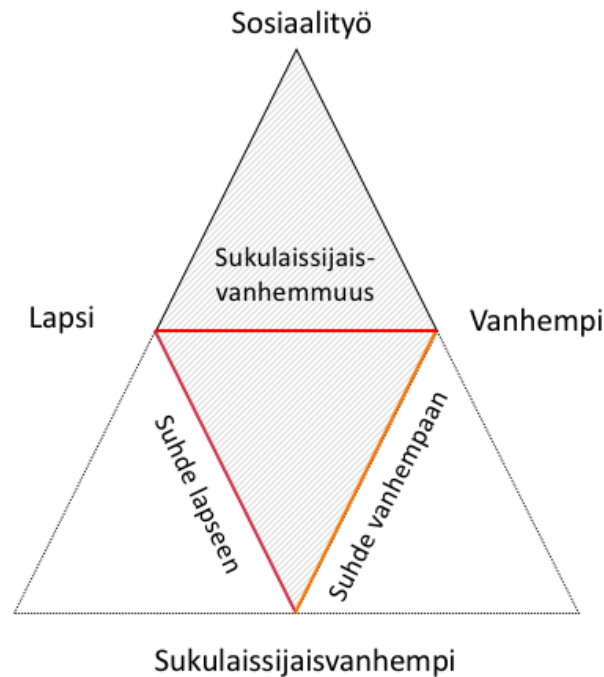
5.6 Yhteenveto tuloksista

Sukulaissijaisvanhemmuuden kokemus rakentuu suhteiden verkostossa. Jokaisen sukulaisen elämäntilanne on erityinen, mutta myös yhtäläisyyksiä kokemuksista löytyy. Suhde lapseen rakentuu arjen tilanteiden ja yhteisten hetkien ympärille. Arki itsestään selvänä ja tavallisena on merkityksellistä lapsen turvallisen kiintymyssuhteen ja onnistuneen sijoituksen kannalta. Kiintymyssuhteen kannalta tärkeinä asioina esiintyy sukulaissijaisvanhempien sitoutuminen lapseen, hoiva ja hellyyden antaminen sekä lapsen ottaminen osaksi arkea. Yhteinen tekeminen lisää lapsen ja sijaisvanhempien välistä suhdetta ja edistää lapsen kuuluvuuden kokemusta. Kiintymys lapseen välittyi positiivisissa ilmaisuissa ja vahvana sitoutumisena lapseen.

Kiintymyssuhdeteorian avulla voidaan ymmärtää varhaisten vuorovaikutussuhteiden merkittävyyttä lapsen kehityksen kannalta. Huostaanotettujen ja sijoitettujen lasten kiintymyssuhteen voidaan ajatella vaurioituneen hänen joutuessaan eroon vanhemmistaan. Toisaalta huostaanoton taustalla, etenkin pienten lasten kohdalla, on vähintäänkin uhka siitä, että kasvuolosuhteet vaarantavat lapsen kasvua ja kehitystä. Kiintymyssuhteen vaurioita on siten voinut tapahtua jo ennen huostaanottoa. Sijaisvanhempien tehtäväksi tulee tarjota lapselle mahdollisuus korjata kiintymyssuhteeseen sekä turvalliset kasvuolosuhteet. Kiintymyssuhteen näkökulmasta sijaisvanhemman tulisi antaa lapselle hoivaa ja huolenpitoa, olla sensitiivisiä sekä osata reflektoida kokemuksiaan. Myös suhtautumisen lapsen vanhempaan tulisi olla myönteistä.

Sukulaissijaisvanhemmuus on tunteiden ja suhteiden verkosto, jonka keskiössä on huostaanotettu ja sukulaisperheeseen sijoitettu lapsi. Sukulaissijaisvanhemmuuden erityisyys muodostuu juuri tästä ihmisten välisestä moniulotteisesta tunneverkostosta, joka perustuu verisiteisiin ihmisten välillä. Näitä verisiteitä ei ole muissa kuin lähiverkostosijoituksissa ja sukulaisuus tuo erityisyytensä myös perhehoitajuuteen. Sukulaisuuden etuina nousee esiin sukulaisten jakaminen ja suvun läsnäolo lapsen elämässä. Haasteina taas näyttäytyy vaikeus kohdata suku ja vanhempia kohtaan koetut moninaiset tunteet. Veriside sukulaisten välillä aiheuttaa ristiriitoja, mutta on parhaimmillaan suuri voimavara. Sukulaisuus saa sijaisvanhemmat kiintymään ja sitoutumaan lapseen. Väitettä tukee myös aiempien tutkimusten tulokset sukulaissijoitusten jatkuvuudesta.

Alla oleva kuvio havainnollistaa sukulaissijaisvanhemmuuden kokemusta. Sukulaissijaisvanhemman näkökulmasta kokemus rakentuu suhteessa lapseen ja suhteessa vanhempaan. Toisaalta sijaisvanhemmuus osana julkista hallintotehtävää tuo mukanaan velvollisuuksia ja vastuita sekä yhteistyötä sosiaalityön kanssa. Lapsen ja vanhemman välinen yhteydenpito ja sen edistäminen kuuluu sijaisvanhemmuuden tehtäviin ja on lapselle tärkeää. Yhteydenpito näkyy kokemuksissa haasteena ja voimavarana. Kuvion ja sukulaissijaisvanhemmuuden kontekstina on osapuolia sitova sukulaisuus.

Kuva 1. Sukulaissijaisvanhemmuuden situaatio

Sosiaalityö tuo oman vivahteensa sukulaissijaisvanhemmuuteen ja sosiaalityö institutionaalisena ulottuvuutena määrittää perhehoitajuuden velvollisuudet ja vastuut. Sosiaalityö tekee suhteesta muodollisemman ja sukulaisesta perhehoitajan. Kertomuksissa sosiaalityöhön liittyi negatiivisia merkityksiä. Sosiaalityö oli sivuuttanut sukulaissijaisvanhemman kokemuksen tai lapsen vanhemman surun huostaanotosta. Sosiaalityöntekijöiden kiire ja vaihtuvuus tulivat myös esiin kokemuksissa.

Suhde lapseen on jaettua vanhemmuutta suhteen lapsen vanhempaan ollessa hyvä. Sukulaissijaisvanhempien kiintymys lapseen näkyy sitoutumisena lapseen sekä hoivan ja turvan tarjoamisena. Lapsi on osa arkea ja kuin oma. Suhde lapseen on usein syntynyt jo ennen sijoitusta, mikä johtui jo olemassa olevasta suhteesta lapsen vanhempaan. Lapsesta huolehtiminen nousi esiin tärkeänä tehtävänä ja rakkaus sekä halu tarjota lapselle turvallinen kasvuympäristö. Hyvä suhde lapsen ja sijaisvanhemman välillä tukee lapsen kasvua aikuisuuteen myös sijoituksen jälkeen. Andersson (2009) huomasi pitkäaikaistutkimuksessaan, että sijaisvanhemman ja lapsen välille voi muodostua pysyvyyden sekä emotionaalisen turvallisuuden tunne, joka pitää nuoren aikuisen osana perhettä. Jatkuvuuden tunne muodostuu molemminpuolisesta rakkauden tunteesta. Ne nuoret, jotka eivät pitäneet yhteyttä entiseen sijaisperheeseensä, eivät olleet kokeneet

vastavuoroista rakkautta eivätkä oloaan hyväksi sijaisperheessä. (emt., 23). Tutkimuksen perusteella voi todeta, että aineistossa esiin tullut sijaisvanhemman ja lapsen välinen välittäminen ovat eduksi lapselle myös aikuisuudessa. Sukulaissijaisvanhemmuuden etuna on sijaisvanhemman ja lapsen välinen veriside, joka pitää heidät yhdessä myös sijoituksen jälkeen ja auttaa osaltaan kiintymään lapseen. Kuten yksi vastaajista kertoo, ”*suhde on ollut jo ennen sijoitusta kiinteä. Ja sijoitus on vaan vahvistanut sitä*”.

Sukulaissijaisvanhemmuus rakentuu suhteessa paitsi lapseen ja sosiaalityöhön, myös suhteessa lapsen vanhempaan. Suhde vanhempaan kuvautui sekä positiivisena että negatiivisena. Lapsen vanhempaan kohdistui huolta, surua, vihaa, pelkoa ja katkeruutta. Toisaalta myös toive lapsen palaamisesta vanhemmilleen nousi kokemuksissa esiin. Yhteydenpito vanhempiin nousi kokemuksissa esiin kuten myös kansainvälisessä aineistossa (esim. Kiraly & Humphreys 2016). Jos yhteydenpidossa oli haastetta, saattoi tämän hetkinen kokemuksen kuvaus muodostua suurelta osin yhteydenpidon kuvaamiseen. Toisaalta yhteydenpito vanhempiin saattoi parhaimmillaan kuvastua voimavarana.

Sukulaisuus tuo sijaishuoltoon erityisyytenä läheisen suhteen lapsen vanhempaan. Suhde vanhempaan ja suhde lapseen kuvautuvat parhaimmillaan rinnakkaisina, toisiaan vahvistavina tekijöinä ja yhteisenä ”koko suku kasvattaa” -asiana. Sukulaisuus voi toisaalta aiheuttaa kipua sukulaissijaisvanhemmalle, joka kokee epäoikeudenmukaisuutta lapsen ja oman lapsensa kohtelusta. Yhdessä kokemuksessa lapsen toinen vanhempi on kohdellut kaltoin sukulaissijaisvanhemman omaa lasta ja viha toista vanhempaa kohtaan näkyy sukulaissijaisvanhemmuudessa. Oman lapsen kaltoinkohtelu on jättänyt jälkensä sukulaissijaisvanhempaan, joka joutuu kohtaamaan kaltoin kohtelijan, lapsen toisen vanhemman, sosiaalityön ja perhehoitajuuden vuoksi. Toisaalta sukulaissijaisvanhempi kokee velvollisuudekseen ottaa lapsen luokseen sekä puolustaa lasta sekä lapsen vanhempaa, omaa sukulaistaan.

Sukulaisuus tuo mukanaan paljon tunteita ja ristiriitaisia etuja. Lapsesta halutaan huolehtia, tarjota turvallinen lapsuus ja lapsi on osa perhettä, vaikka toisaalta toivottaisiin lapsen palaaamista vanhemman luokse ja kannetaan huolta vanhemman tilanteesta. Toisaalta lapsen vanhempi on saattanut aiheuttaa pelkoa ja turvattomuutta sekä sijaisvanhemmalle että lapselle. Sukulaissijaisvanhemmuuden kokemuksissa välittyvät moninaiset suhteet sekä tunteet lasta, vanhempaa ja sosiaalityötä, mutta myös itseä kohtaan. Situaatio on muuttuva ja kertomukset ovat kuvauksia tämän hetkisistä tilanteista.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielman tarkoituksena oli tutkia sukulaissijaisvanhempien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta sekä tarkastella, mistä tekijöistä kokemus muodostuu. Tutkielma rakentui aineistolähtöisesti fenomenologisista viitekehystä mukaillen. Jokainen kertomus sukulaissijaisvanhemmuudesta on erilainen ja ainutkertainen, mutta yhtäläisyyksiä ja eroja oli kuitenkin havaittavissa. Tuloksia tulkitessa tulee muistaa, että tutkielman otos on fenomenologiselle tutkimukselle ominaisesti pieni ja kuvaus tämän hetkisestä tilanteesta. Toisessa elämäntilanteessa kuvauksissa olisi saattanut korostua enemmän esimerkiksi yhteydenpitoon ja vanhempiin liittyvät teemat. Keräsin aineiston kirjoituspyyntöjen avulla sukulaissijaisvanhemmilta. Aineiston keruu tapahtui pääosin sähköisellä lomakkeella, mutta sain myös kaksi paperille kirjoitettua vastausta. Kirjoituspyyntö julkaistiin Facebookissa, perhehoidon lehdessä sekä lähetettiin perhehoitajille sähköpostitse. Analysoin aineiston aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Sukulaissijaisvanhemmuuden kokemuksia on tutkittu aiemmin jonkin verran sekä kansainvälisesti että Suomessa.

Tutkielman perusteella voi todeta, että sukulaissijaisvanhemmuuden kokemus rakentuu suhteista, jotka muodostuvat verisiteen kautta. Sukulaisuudella on merkitystä lapsen, sijaisvanhemman ja lapsen vanhemman kannalta. Veriside ja sukulaisuus tekevät sukulaissijoituksista erityisiä. Suvun läsnäolo edistää sijaisvanhemman jaksamista, vaikka toisaalta ristiriitoja sukulaissijaisvanhempien ja lapsen vanhempien välillä voi esiintyä muita perhehoitajia enemmän. Sukulaissijaisvanhemmuuden erityispiirteiksi tutkielman perusteella nousee verisiteiden merkitys sekä moninaiset tunteet.

Sukulaissijoituksia lapsen edun toteutumisen kannalta voi tarkastella lapsen näkökulman kautta. Sijaishuollossa olevalla lapsella on oikeus erityiseen suojeluun ja sijaishuoltoapaikan valinnassa tulee kiinnittää huomiota lapsen kasvatuksen jatkuvuuteen (YK:n lapsen oikeuksien sopimus 20 artikla). Sukulaissijoitus mahdollistaa lapsen edun toteutumisen ja lapsen läheisten ihmissuhteiden säilymisen. Sukulaisuussuhteet ovat lapselle läheisiä verisiteiden ja yhteisen historian takia (Hämäläinen 2012, 163). Sukulaisperheet ovat sitoutuneita lapseen ja pitävät yhteydenpitoa sukuun tärkeänä. Andersson (2009, 23) huomasi tutkimuksessaan, että sitoutuminen lapseen on merkittävä tekijä myös turvallisen kiintymyssuhteen kannalta. Lapsen näkökulmasta sukulaissijoituksen etuina on lisäksi tunne perheeseen kuulumisesta (Hedin 2014),

positiivisemmän minäkuvan rakentuminen (Mosek & Adler 2001) sekä pysyvyyden ja jatkuvuuden kokemus (Sallnäs, Vinnerljung & Westermark 2004). Toisaalta lapsella saattaa olla voimakas haave vanhemmilleen palaamisesta, mikä heikentää pysyvyyden kokemusta (Kallinen 2017, 220).

Suhteiden säilyminen lähiverkostoon nousee esiin yhtenä sukulaissijoituksen etuna. Yhteydenpito lapsen ja vanhemman välillä on kuitenkin yksi sukulaissijaisvanhemmuuden haastavimmista teemoista. Yhteydenpito vanhempaan on sijoitetulle lapselle hyvin merkityksellistä ja lapsi saattaa mieltää omat vanhempansa sijaisvanhempia läheisimmiksi. Hämäläisen (2012, 165) tutkimuksessa sukulaisilleen sijoitetut lapset mielsivät suhteet sijaisvanhempiin läheisiksi, mutta eivät ensisijaisiksi. Suhde sukulaissijaisvanhempaan ei ohittanut suhdetta biologiseen ydinperheeseen. Toisaalta yhteydenpito vanhempiin kuormittaa sukulaissijaisvanhempia ja aiheuttaa ristiriitaisia tunteita. Suhde lapsen vanhempiin voi olla luonnollinen osa arkea tai pahimmillaan yhteydenpito nähdään haitallisena ja sitä pyritään rajoittamaan. Sukulaissijoituksessa lapsi säilyy suvun piirissä ja jakaa yhteisen historian, mutta saattaa silti kaivata takaisin vanhempiensa luokse. Lapsen kaipuu yhdistettynä yhteydenpidonrajoittaja-positioon nostaa esiin kysymyksen siitä, onko sijoitus lähiverkostoon sittenkään lapsen edun mukainen. Havaintoa tukee Anderssonin (2009, 23) huomio yhteydenpidon vaikutuksesta lapsen kiintymyssuhteeseen. Yhteydenpito on yhteydessä turvalliseen kiintymyssuhteeseen ja yhteydenpidon rajoittaminen voi estää lapsen mahdollisuuden turvallisen kiintymyssuhteen rakentamiseen. Sijoitetuilla lapsilla, jotka olivat turvattomasti kiintyneitä, sijaisvanhemmat suhtautuivat lapsen vanhempiin negatiivisesti tai pyrkivät rajoittamaan yhteydenpitoa. Myönteinen suhtautuminen lapsen vanhempaan ja yhteydenpitoon oli taas yhteydessä turvalliseen kiintymyssuhteeseen.

Parhaimmillaan sukulaisuus näyttäytyy sijaisvanhemmuutta tukevana asiana ja sukulaissuhteet edistävät sijaisvanhemman jaksamista (Sallnäs, Vinnerljung ja Westermark 2004, 150). Vanhemmat saattavat olla tiiviisti mukana lapsen ja sukulaissijaisvanhemman elämässä. Yhteydenpito sukulaisten välillä on luonnollista, mutta perhehoitajuus osana sosiaalityön institutionaalista kenttää tekee yhteydenpidosta muodollisempaa. Lapsen ja vanhemman yhteydenpidon tulisi tapahtua yhteisen sopimuksen mukaisesti ja sukulaissijaisvanhemman tulisi osaltaan toteuttaa tätä sopimusta. Kiraly & Humphreys (2016, 238) huomauttavat, että yhteydenpito vanhempiin on lapsille tärkeää, mutta se voi myös uhata lasten hyvinvointia ja turvallisuutta. Jotta tapaamiset olisivat turvallisia lapselle, tarvitaan tukea vanhemmille ja sijaisvanhemmille sekä lapselle. Yhteistyö vanhempien ja sijaisperheen välillä onkin tärkeää sijoituksen onnistumisen

kannalta (Andersson 2009, 14). Sijaisvanhempien tehtävänä on huolehtia lapsen huollosta. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee taas järjestää sekä lapselle, sijaisvanhemmille, lapsen huoltajille, että vanhemmille tukea sijaishuollon aikana. (Araneva 2018, 50.)

Kansainvälisessä tutkimuksessa korostuu sukulaissijaisvanhempien heikompi asema sosiaalisesti ja taloudellisesti (esim. Farmer & Moyers 2008). Suomessa tilanne ei ole yhtä huono ja sukulaissijaisvanhempien tilanne vastaa muiden lapsiperheiden asemaa (Koisti-Auer 2008, 60). Sukulaissijaisvanhempien tilanne poikkeaa muista perhehoitajista siten, että sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyy vahvoja tunteita ja monisyisiä ihmissuhteita. Sukulaissijaisvanhemmat käsittelevät paljon omia tunteitaan lasta, vanhempia sekä sosiaalityötä kohtaan. Koisti-Auer (2008, 98) huomasi, että sijaisvanhemmilla on sosiaalityötä kohtaan sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia. Kielteisissä kokemuksissa välittyi kiire, työpaine ja tuen puute. Myös tämän tutkielman tuloksissa nousee esiin tyytymättömyys sosiaalityöhön, siitä huolimatta, että kirjoituspyyntö ei käsitellyt sosiaalityötä. Toisaalta ehkä juuri siksi myönteiset kokemukset sosiaalityöstä eivät tulleet esiin.

Araneva (2018, 93) väittää, että tunteet sopivat huonosti yhteen perhehoitajan julkiseen hallintotehtävään kuuluvien vaatimusten kanssa. Toisaalta juuri tunteet tekevät sukulaissijaisvanhemmuudesta erityisen. Tämän vuoksi sukulaissijaisvanhemmuus vaatii ymmärrystä ja tukea sosiaalityöltä. Sukulaissijaisvanhemmuudessa tulee huomioida sijaisvanhempien kokemukset ja kipeät tunteet lapsen vanhempaa kohtaan sekä sijaisvanhemmuuden vaikutus perhehoitajan identiteettiin. Roolin muutos sukulaisesta lapsen elämän keskeiseksi osaksi vaikuttaa eittämättä kokemukseen itsestä. Isovanhemmuuden muuttuminen vanhemmuudeksi voi herättää surun menetetyistä isovanhemmuudesta (Backhouse & Graham 2012, 311) tai haikeutta oman vapaa-ajan menetyksestä. Belskyn (1984, 86) vanhemmuuden mallia soveltaen voidaan ajatella, että hyvinvoiva sukulaissijaisvanhempi, jolla on riittävästi psyykkistä hyvinvointia tukevaa apua, jaksaa paremmin vanhempana. Sukulaissijaisvanhemmat tarvitsevat tukea tunteiden käsittelyyn, jotta perhehoitajuus olisi riittävää lapselle.

Sosiaalityöntekijöiden suhtautuminen sukulaissijoituksiin on varauksellista ja sijoitustilanteessa pohditaan muun muassa sitä, pystyvätkö isovanhemmat kasvattamaan lapsenlapsensa onnistuneesti, vaikka oma lapsi on ajautunut vaikeuksiin. Myös sukulaissijaisvanhempien lojaalius vanhempiin sekä objektiivisuuden vähyys vanhempia kohtaan aiheuttavat huolta lapsen tilanteesta. (Koisti-Auer 2008, 35-36.) Sosiaalityöntekijöiden ja sukulaissijaisperheiden kanssa

työskentelevien tulee ymmärtää sukulaissijaisvanhemmuuden erityisyyttä sekä sitä, mikä tekee sukulaissijaisvanhemmuudesta palkitsevaa ja toisaalta haastavaa. Sosiaalityön perusajatuksena on ihmisyyden, ihmisarvon ja oikeuksien ymmärtäminen sekä puolustaminen. Sosiaalityöntekijän ammattitaitoon kuuluu ymmärrys ihmisyydestä ja sen epätäydellisyydestä. Sukulaissijaisvanhemmat asettavat itsensä osaksi institutionaalista kenttää lähtiessään vanhemmaksi sukulaislapselle. He kokevat usein velvollisuudekseen lapsen ottamisen ja sijoitustilanne tulee yllättäen. Sukulaissijaisvanhemmat tarvitsevat sosiaalityöltä riittävästi työntekijäresurssia luottamuksen rakentumiseen. Sosiaalityö on ylimääräinen kärki sukulaisten verkostossa ja vaatii aikaa, jotta luottamus viranomaista kohtaan voi syntyä. Luottamus on merkittävää yhteistyön ja ennen kaikkea lapsen kannalta.

Tutkimuksen tulokset tukevat aiempien tutkimusten tuloksia sukulaissijaisvanhemmuudesta. Tutkimus nostaa esiin tarpeen kohdata sukulaissijaisvanhemmat sekä kuulla heitä. Kuulluksi tuleminen on merkittävää jokaiselle ihmiselle ja tärkeää yhteistyön kannalta. Kokemuksissa välittyy se, että sivuuttaminen vaikeuttaa yhteistyötä, lisää ristiriitoja ja pahimmillaan estää lapsen edun toteutumisen. Sukulaissijaisvanhemmat ovat kiintyneitä ja sitoutuneita lapseen ja lapsi kuvautuu osana arkea. Sukulaissijaisvanhemmilla on hyvät edellytykset onnistua ja he pystyvät tarjoamaan lapselle turvallisen kasvuympäristön sekä vastaamaan lapsen huollosta. Tutkimuksen valossa sukulaissijoitukset ovat hyvä vaihtoehto yhtenä perhehoidon muotona. Sijoitusten onnistuminen vaatii sosiaalityöltä perehtyneisyyttä sekä panostusta työskentelyyn. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää työssä sukulaissijaisvanhempien kanssa sekä lisäämään ymmärrystä sukulaissijaisvanhemmuudesta. Sukulaissijaisvanhempien kuuleminen on keskeistä onnistumisen kannalta. Sukulaissijaisvanhemmuus on moninainen verkosto, jonka keskiössä on lapsen etu. Yksi sukulaissijaisvanhemmista kuvaa sukulaissijaisvanhemmuuden olevan *sitoutumista siihen, että kuljen tämän lapsen ja hänen äitinsä rinnalla niin pitkään kuin tarve on. Että vaikka on sukua, minua sitoo kuitenkin perhehoitajan vastuut ja velvollisuudet.*

7 POHDINTA

Kiinnostukseni tutkia sukulaissijaisvanhemmuutta heräsi työstä lastensuojelussa sekä kiinnostuksesta varhaista vuorovaikutusta kohtaan. Taustaoletukseni aiheeseen oli sukulaissijaisvanhemmuus kompleksisena ilmiönä, jossa kiintymys vanhempaan voi muodostua esteeksi lapsen kiintymiselle. Sukulaissijaisvanhemmuus on monisyinen ilmiö, jossa inhimillisyys kaikine vivahteineen on vahvasti läsnä. Tämä on kuvaus sukulaissijaisvanhempien kokemuksista tietynä aikana. Kokemuksessa kuvautuvat ne asiat, jotka tällä hetkellä puhuttavat. Vastoinkäyminen ja ristiriidat sosiaalityön tai vanhemman kanssa näkyvät kuvauksissa ehkä siksi, että juuri ne teemat ovat koskettaneet vastaajaa sillä hetkellä. Tutkimus ei kuvaa perhehoitajuutta yleisesti vaan keskittyy sukulaissijaisvanhemmuuteen yhtenä perhehoidon erityisenä muotona. Tutkimuksen tuloksissa saattaa olla yhtäläisyyksiä myös ei-sukulaissijaisperheisiin ja esimerkiksi yhteydenpito ja tuen tarve koskettavat myös muita sijaisperheitä. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan vertaa sukulaissijaisvanhemmuutta muihin perhehoidon muotoihin vaan pyrin nostamaan esiin sukulaissijaisvanhemmuutta yhtenä perhehoidon muotona.

Tutkimuksen aineisto muodostui pieneksi, mutta riittävän laadukkaaksi. Valitsin aineiston keruun tekstimuotoisen kirjoituspyynnön avulla sillä koin, että vastaajien on helpompaa kertoa kokemuksistaan kirjoittamalla. Tapa vaikutti luultavasti aineiston määrään ja haastattelemalla olisin saanut todennäköisesti määrällisesti enemmän aineistoa. Toisaalta haastattelun riskinä olisi ollut vastausten ohjaaminen ja se, että roolini organisaation sosiaalityöntekijänä olisi vaikuttanut aineistoon. Vaihtoehtoisesti olisin voinut etsiä haastateltavia muualta kuin omasta organisaatiostani, mutta se olisi vaikuttanut työn aikatauluun. Muut ratkaisut aineiston keruun suhteen olisivat saattaneet tuottaa määrällisesti enemmän aineistoa, mutta aineiston laatuun se ei välttämättä olisi vaikuttanut. Aineiston määrästä huolimatta tutkimus on luotettava ja sitä lisää aineiston tiivis analysointi.

Kirjoituspyynnössä pyrin mahdollisimman avoimeen ilmaisuun ja testasin lomaketta ennen sen julkaisua. Päädyin jaottelemaan pyynnön osa-alueisiin, mikä osoittautui hyväksi aineiston laadun suhteen. Tiedostin, että suhteen kuvaaminen voi olla vaikeaa ja sainkin muutamia irrelevantteja vastauksia, joissa esimerkiksi todettiin ”olemme hänen isänsä vanhemmat”. Suhteen kuvaamiseen olisin voinut käyttää toista ilmaisua, vaikka vastauksissa kokonaisuutena suhteen

kuvaaminen tuli hyvin esiin. Myös arjen kuvaaminen osoittautui hyväksi ratkaisuksi tutkimustulosten kannalta, vaikka olin ajatellut sen lähinnä kirjoittamiseen virittäväksi kysymykseksi.

Sukulaissijaisvanhempien kokemusten tutkiminen on sensitiivinen aihe, jossa tutkimuseettisten kysymysten pohtiminen muodostui keskeiseksi läpi tutkimuksen. Aineiston kerääminen kirjoituspyynnön avulla oli mielestäni eettisesti kestävämpi ratkaisu kuin haastattelu. Aineiston analysoinnissa pyrin siihen, ettei yksittäistä vastaaja voi tunnistaa. Tämä ei kuitenkaan ole täysin varmaa, sillä aineiston vastaajat ovat pääosin yhden organisaation sukulaissijaisperheitä. Tulosten kirjoittamisessa ja sitaattien käytössä pohdin paljon anonymiteetin säilymistä. Sen vuoksi päädyin käyttämään harkitusti sitaatteja ja enemmän referoimaan aineistoa. Myös kokemusten tulkitseminen sosiaalityöntekijän positioista käsin vaati reflektointia. Sukulaissijaisvanhemmat kuvasivat tyytymättömyyttään sosiaalityöhön, vaikka en viitannut kirjoituspyynnössä sosiaalityöhön. Ehkä vastaajat halusivat tulla kuulluksi kertomusten kautta ja viestittää tyytymättömyyttään sosiaalityöntekijälle. Valitsin käyttäväni vastaajista pääosin sijaisvanheman käsitettä perhehoitajien sijaan. Valinnalla halusin korostaa sukulaissijaisvanhempien merkitystä tutkimuksessa sekä heidän näkökulmansa tärkeyttä. Valinta on kuitenkin ristiriidassa yleisen käsityksen kanssa, jonka mukaan sijais-päätteitä tulisi välttää.

Tutkimuksen vastaajat olivat toimeksiantosuhteisia julkista hallintotehtävää hoitavia perheitä. Tutkimuksen tulokset olisivat saattaneet olla erilaiset, mikäli vastaajat olisivat olleet oheishuoltajia sijaisvanhempien sijaan. Tällöin ainakin yhteydenpito vanhempiin olisi voinut näyttäytyä erilaisena, sillä suhde vanhempiin olisi oletetusti ollut parempi. Oheishuoltoon päädytään, jos lapsella on muodostunut kiintymyssuhde sukulaiseen, oheishuolto sopii vanhemmille ja on lapsen edun mukainen ratkaisu. Tutkimuksen tapauksista ei ole mahdollista tietää, minkä vuoksi huostaanottoon ollaan päädytty oheishuoltoratkaisun sijaan. Oheishuoltoratkaisuissa myös sosiaalityön rooli on vähäisempi eikä oheishuoltajia sido samat velvollisuudet kuin perhehoitajia. Jatkotutkimuksessa voisi tarkastella sukulaissijaisvanhempien ja oheishuoltajien kokemuksia vanhemmuudesta sekä yhteistyöstä sosiaalityön kanssa. Olisiko suhtautuminen sosiaalityöhön myönteisempää, kun siitä puuttuisi perhehoidon velvollisuudet?

Ilmaisuna sijoitetun lapsen kutsuminen omaksi herättää ajatuksia. Usein ajatellaan, ettei sijaisvanhempisi saisi pitää lastaan omanaan, sillä huostaanotto on voimassa vain toistaiseksi. Tämä luo kuitenkin haastetta perhehoitajalle, jonka tulisi kiintyä lapseen, mutta olla valmis päästämään irti. Sukulaissijaisvanhempien ilmaisuissa korostui lapsen pitäminen omanaan. Lapsi on

suvun piirissä ja sijaisvanhemman ja lapsen välillä on joka tapauksessa sukulaisuussuhde. Voi ajatella, että sidoksen vuoksi sukulaisuuteen vedoten on hyväksyttävämpää, että sukulainen kutsuu lasta omakseen. Vierasta sijaisvanhempaa saatettaisiin moittia liiasta adoptiohenkisydestä.

Sukulaissijaisvanhemmuus kuvautuu tämän ja aiempien tutkimusten perusteella kompleksisena asiana, jossa julkinen hallintotehtävä ja perheen sisäiset suhteet törmäävät. Tutkimus on lisännyt ymmärrystä sukulaissijaisvanhemmuudesta sekä sen eduista ja riskitekijöistä. Ennen kaikkea tutkimus muistuttaa sukulaissijaisvanhempien huomioimisesta osana lapsen tilannetta. Tämän tutkimuksen aikaan eduskuntaan on jätetty lakialoite lastensuojelulain 13 b §:n muuttamisesta ja asiakasmäärän rajaamisesta 25 lapseen yhtä lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää kohden (LA 104/2018 vp). Asiakasmäärän laskeminen huomattavasti nykyisestään antaisi mahdollisuuden sosiaalityöhön myös sukulaissijaisvanhempien kanssa. Lisäksi tärkein, lapsen etu, toteutuisi nykyistä paremmin.

LÄHTEET

Ahlström, Nilla. 2015. Kiintymyssuhteen merkitys trauman siirtymisessä yli sukupolvien. Teoksessa *Häpeästä myötätuntoon: näkökulmia vakavaan traumatisoitumiseen*, toim. Anne Suokas-Cunliffe. Helsinki: Traumaterapia keskus, 184–198.

Alasuutari, Pertti. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Andersson, Gunvor. 2009. "Foster children: a longitudinal study of placements and family relationships." *International Journal of Social Welfare* 18:1, 13-26.

Andersson, Gunvor. 2005. "Family Relations, Adjustment and Well-being in a Longitudinal Study of Children in Care." *Child & Family Social Work* 10:1, 43-56.

Andersson, Gunvor. 2001, "The motives of foster parents, their family and work circumstances." *British Journal of Social Work* 31: 2, 235-248.

Araneva, Mirjam. 2018. *Lastensuojelun Perhehoito*. Helsinki: Alma Talent Oy.

Backhouse, Jan & Anne Graham. 2012. "Grandparents raising grandchildren: negotiating the complexities of role-identity conflict." *Child & Family Social Work* 17:1, 306-315.

Belsky, Jay, 1984. "The determinants of parenting: a process model". *Child Development* 55:1, 83-96.

Chateaufneuf, Doris, Daniel Turcotte & Sylvie Drapeau. 2018. "The relationship between foster care families and birth families in a child welfare context: The determining factors." *Child & Family Social Work* 23:1, 71–79.

Cuddeback, Gary. 2004. "Kinship family foster care: a methodological and substantive synthesis of research." *Children and Youth Services Review* 26:7, 623-639.

Dozier, Mary & Michael Rutter. 2016. Challenges to the development of attachment relationships faced by young children in foster and adoptive care. Teoksessa *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*, toim. Jude Cassidy & Phillip Shaver. New York; London: The Guilford Press, 696-714.

Dunne, Emer & Lisa Kettler. 2008. "Grandparents raising grandchildren in Australia: exploring psychological health and grandparents' experience of providing kinship care." *International Journal of Social Welfare*, 17: 4, 333-345.

Ellilä, Anu. 2015. Trauma, psykoosi ja dissosiaatio. Teoksessa *Häpeästä myötätuntoon: näkökulmia vakavaan traumatisoitumiseen*, toim. Anne Suokas-Cunliffe. Helsinki: Traumaterapia keskus, 99–118.

Farmer, Elaine. 2010. "What factors relate to good placement outcomes in kinship care?" *The British Journal of Social Work* 40: 2, 426–444.

Farmer, Elaine and Sue Moyers. 2008. *Kinship care: Fostering effective family and friends placements*. London; Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Feeney, Brooke & Susan Woodhouse. 2016. Careginin. Teoksessa *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*, toim. Jude Cassidy & Phillip Shaver. New York; London: The Guilford Press, 827- 851.

Hautamäki, Airi. 2011. Lapsen kiintymyssuhteet ja niiden vaarantuminen. Teoksessa *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen*, toim. Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland. Helsinki: WSOYpro, 29–70.

Hautamäki, Airi. 2002. Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*, toim. Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland. Helsinki: WSOY, 13–66.

HE 252/2006

Hedin, Lena. 2014. "A sense of belonging in a changeable everyday life- a follow-up study of young people in kinship, network, and traditional foster families". *Child and Family Social Work* 19: 2, 165–173.

Heikkinen, Hannu. 2001. Narratiivinen tutkimus- todellisuus kertomuksina. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, toim. Juhani Aaltola & Raine Valli. Jyväskylä: PS-kustannus: Jyväskylän yliopisto, 116-132.

Hirn, Maria 2015. Sijaisvanhemman ja sijoitetun lapsen kiintymyssuhde pitkäaikaisissa Perhesijoituksissa. Sijaisvanhempien kokemusten tarkastelua. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Howes, Carolee & Susan Spieker. 2016. Attachment Relations in the Context of Multiple Caregivers. Teoksessa *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*, toim. Jude Cassidy & Phillip Shaver. New York; London: The Guilford Press, 314-229.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa. 2015. *Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

Kallinen, Kati. 2017. Sukulaissijoitus lapsen näkökulmasta. *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 25:3, 208-223.

Kiraly, Meredith & Cathy Humphreys. 2016. "'It's about the Whole Family': Family Contact for Children in Kinship Care." *Child and Family Social Work* 21:2, 228-239.

Koisti-Auer, Anna-Liisa. 2008. *Sukulaissijaisvanhemmuuden profiili*. Jyväskylä: Pesäpuu ry. Lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto.

Laine, Timo. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, toim. Juhani Aaltola & Raine Valli. Jyväskylä: PS-kustannus: Jyväskylän yliopisto, 26-43.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (lapsen huoltolaki) 361/1983

Lastensuojelun keskusliitto. 2018. YK:n sijaishuollon ohjeet. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 1/2018.

Lastensuojelulaki 417/2007

Mayall, Berry. 2000. "The Sociology of Childhood in Relation to Children's Rights." *The International Journal of Children's Rights* 8:3, 243-259.

Mosek, Atalia & Leah Adler. 2001. "The Self-concept of Adolescent Girls in Non-relative Versus Kin Foster Care." *International Social Work* 44: 2, 149-162

Perttula, Juha. 2009. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tietenteoria. Teoksessa *Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen*, toim. Juha Perttula & Timo Latomaa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 115-162.

Pösö, Tarja. Adoptio ja perhehoito. Teoksessa *Lapsi uusissa oloissa*, toim. Jari Sinkonen & Kaisa Tervonen-Arnkil. Helsinki: Duodecim, 16-22.

Rauhala, Lauri. 2015. *Ihmiskäsitys Ihmistyössä*. Helsinki: Gaudeamus.

Rafeedie, Jennifer, Sharon Hudson, Alexis Deavenport-Saman, Sheela Rao, Karen Rogers & Suzanne Roberts. 2019. "Decision-making in foster care: A child-centered approach to reducing toxic stress in foster children". *Children and Youth Services Review*, 96:1, 10-16.

Richards, Lyn. 2015. *Handling Qualitative Data: A Practical Guide*. Los Angeles: SAGE.

Ritala-Koskinen, Aino. 2001. *Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.

Sinkkonen, Jari. 2018. *Kiintymyssuhteet elämänkaaressa*. Helsinki: Duodecim.

Sinkkonen, Jari & Mirjam Kalland. 2016. Vanhemmuus, kiintymyssuhde ja perhe. Teoksessa *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*, toim. Kirsti Kumpulainen, Eeva Aronen, Hanna Ebeling, Eila Laukkanen, Mauri Marttunen, Kaija Puura & Andre Sourander. Helsinki: Duodecim, 75–80.

Sinkkonen, Jari. 2015. Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa? Teoksessa *Lapsi uusissa oloissa*, toim. Jari Sinkkonen & Kaisa Tervonen-Arnkil. Helsinki: Duodecim, 148-164.

Sallnäs, Marie, Bo Vinnerljung & Pia Kyhle Westermarck. 2004. "Breakdown of Teenage Placements in Swedish Foster and Residential Care." *Child & Family Social Work* 9: 2, 141-152.

TENK. 2018. Eettinen ennakoarviointi ihmistieteissä. <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi-ihmistieteiss%C3%A4> (luettu 1.11.2018)

THL. 2018. Lastensuojelu 2017. Tilastoraportti. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y (luettu 15.1.2019)

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valkonen, Leena. 2008. Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Ketola, Jari(toim.) Teoksessa *Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona*. Jyväskylä: PS-kustannus, 99 -120.

Vuolukka, Kaisa. 2015. Sydäimestä syntynyt. Sukulaissijaisvanhemmuuden erityisyys perhehoidossa. Ammatillinen lisensiaattityö. Lapin yliopisto.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. (Convention on the rights of the child). 1989. United Nations.

Wayne, Raymie H. 2008. "The Best Interests of the Child: A Silent Standard—Will You Know It When You Hear It?" *Journal of Public Child Welfare* 2:1, 33-49.

Weber, Robert Philip. 1990. *Basic Content Analysis*. Newbury Park; London: SAGE.

LIITTEET

Liite 1: Kirjoituspyyntö

Pro Gradu -tutkielman kirjoituspyyntö

Tällä kirjoituspyynnöllä kerään aineistoa sosiaalityön pro gradu -tutkielmaan Itä-Suomen yliopistoon. Tutkielman aiheena on sukulaissijaisvanhemmuus sekä lapsen ja sukulaissijaisvanhemman välinen suhde.

Vastaaminen kirjoituspyyntöön on vapaaehtoista. Kirjoitukseen ei tarvitse laittaa nimeä. Vastaamalla pyyntöön annat suostumuksesi kirjoituksen käyttöön tutkielmassa. Tuloksissa ja tutkimusraportissa pyrin siihen, ettei vastaajia voi yksilöidä tai tunnistaa. Kirjoitukset ovat ainoastaan minun saatavillani ja käsittelen niitä suurella huolellisuudella. Hävitän kirjoitukset asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua.

Taustatiedot

Suhteesi sijoitettuun lapseen (lapsen isovanhempi, lapsen vanhemman sisko tai veli, muu)

Pyydän kirjoittamaan vapaamuotoisesti kokemuksistasi vanhemmuudesta sukulaislapselle

1. Aloita kuvaamalla, mitä olet viime aikoina tehnyt lapsen kanssa yhdessä.
2. Seuraavaksi pyydän kertomaan suhteestasi lapseen.
3. Tämän jälkeen toivon sinun kuvaavan, millaisia tunteita sukulaissijaisvanhemmuuden aikana olet kokenut.
4. Viimeiseksi pohdi, mitä sukulaissijaisvanhemmuus sinulle merkitsee.

Kiitos kirjoituksestasi!

Pauliina Planting

paupl@student.uef.fi